

Student: Rosalie Delepeleire

Promotor: Marie Scheirlinck

Academiejaar 2009 - 2010

Bachelor in het Sociaal Werk: Sociaal-Cultureel Werk

Een wereld van verschil

De overstap van het gezinsvervangend tehuis Gandae naar meer kleinschalige woonvormen, met het burgerschapsparadigma als achterliggend denkkader

Student: Rosalie Delepeleire

Promotor: Marie Scheirlinck

Academiejaar 2009 - 2010

Bachelor in het Sociaal Werk: Sociaal-Cultureel Werk

Een wereld van verschil

De overstap van het gezinsvervangend tehuis Gandae naar meer kleinschalige woonvormen, met het burgerschapsparadigma als achterliggend denkkader

VOORWOORD

Toen ik begon te studeren was het voor mij niet helemaal duidelijk waar ik naartoe wou met mijn professioneel leven. Het enige wat ik min of meer wist, was dat het 'sociale' me intrigeerde. Na een aantal 'foute' keuzes en een woelige zoektocht naar de juiste studierichting kwam ik op Hogeschool Gent terecht, in de afstudeerrichting orthopedagogie. Al snel was het voor mij duidelijk dat ik me erg kon vinden in deze richting, dat deze richting beantwoordde aan mijn interesse voor het sociale in al zijn aspecten en aan mijn verlangen om met mensen te werken.

Het eerste jaar was even op de tanden bijten om door de theorie worstelen maar in het tweede jaar kwam de eerste grote brok stage. Jammer genoeg voldeed deze stage niet aan mijn verwachtingen. De functie die ik toen als stagiaire moest vervullen was eerder van administratieve dan van sociale aard. Toch heb ik uit deze ervaring veel over mezelf geleerd als professional en heb ik geleerd dat je iedere kans moet grijpen om jezelf te verrijken. In het derde en laatste jaar heb ik wel de kans gekregen om daadwerkelijk kennis te maken met een doelgroep, passend in de opleiding. In eerste instantie was ik terughoudend ten opzichte van de doelgroep waarbij ik stage gelopen heb. Achteraf gezien heb ik heel veel bijgeleerd, zowel over het beroep, mijn professionele houding, mijn mens-zijn en de theoretische invalshoek. Drie jaar verder en bijna afgestuurd; dat doet je even stilstaan bij wat geweest is en nog moet komen. Ik heb erg genoten van die drie jaar, ik heb niet enkel kennis opgedaan, maar ik heb ook de kans gekregen om mezelf te ontplooien en kennis te maken met mensen die nu nog steeds een plaats innemen in mijn leven. De studie, de vrienden, de stage,... Het was een waardevolle ervaring die ik niet zal vergeten. Een waardevolle ervaring die me voor een deel gemaakt heeft tot wie ik nu ben.

Daarom wil ik in het bijzonder een woord van dank richten aan...

De bewoners van GVT Gandae vzw, voor hun warm onthaal, hun openheid, hun oprechtheid en de nieuwe inzichten die ze me hebben gegeven. Ook wil ik hen danken voor hun enthousiaste medewerking aan het project.

Mijn stagementor, kristel Joosten voor de begeleiding en ondersteuning tijdens de stage en het project.

Lorenz voor de begeleiding, ondersteuning tijdens de stage en de aangename samenwerking.

De begeleiders van GVT Gandae, voor de aangename samenwerking en hun ervaringen die ze met mij wilden delen.

Mijn stagebegeleidster, Marie Scheirlinck voor het begeleiden van deze scriptie en de oprechte ondersteuning tijdens de stage.

Rien Bauwens en karen Leyman voor hun kritische blik bij het nalezen van deze scriptie.

Loore Minnaert, Sharon De Vetter, Caro De Rycke, Siska Coorevits en Katrien Van den Berge voor hun onvoorwaardelijke steun en vriendschap tijdens die drie jaar.

Karen de Neckere voor haar luisterend oor en verrijkende inzichten.

Louisa Delepeleire voor haar morele steun.

Mijn ouders, die me de kans gegeven hebben om te studeren.

“We voelen ons niet thuis waar we wonen,
maar waar ze ons begrijpen”.

(Christian Morgenster)

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	3
1 HET BURGERSCHAPSPARADIGMA	5
1.1 INLEIDING.....	5
1.2 EVOLUTIE IN DE ZORG VOOR MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING.. FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.	
1.3 THEORETISCH KADER	6
1.3.1 <i>Een paradigma</i>	6
1.3.2 <i>Algemene omschrijving burgerschapsparadigma</i>	6
1.3.3 <i>Het burgerschapsparadigma als reactie op twee eerder gangbare modellen</i>	6
1.3.3.1 Het defectparadigma	7
1.3.3.2 Het ontwikkelingsparadigma	7
1.3.3.3 Het burgerschapsparadigma	7
1.3.3.4 Voorbeeld uit de praktijk: Stichting Arduin	9
1.3.4 <i>De uitgangspunten van het burgerschapsparadigma</i>	10
1.3.4.1 Subjectiviteit.....	10
1.3.4.2 Sociale wereld.....	11
1.3.4.3 Ondersteuning.....	12
1.3.4.4 De kwaliteit van het bestaan	14
1.3.5 <i>De professional in de ondersteuningsrelatie</i>	22
1.3.5.1 Professionaliteit in de ondersteuningsrelatie	23
1.3.6 <i>Ter afronding</i>	23
1.3.7 <i>Tot slot</i>	23
2 GVT GANDAE VZW EN ZIJN GEBRUIKERS	25
2.1 INLEIDING.....	25
2.2 ALGEMENE INFORMATIE	25
2.2.1 <i>GVT Gandae vzw</i>	25
2.2.1.1 Ontstaansgeschiedenis.....	25
2.2.1.2 Huidige werking en huidige leefvormen.....	25
2.2.1.3 Het burgerschapsparadigma in de huidige werking van GVT Gandae.....	26
2.2.2 <i>De bewoners</i>	26
2.2.2.1 Verschil in groepsdynamische processen, graad van zelfstandigheid en zorgbehoefte.....	27
2.2.2.2 Algemene conclusie	29
2.3 MET BEIDE BENEN IN DE SAMENLEVING	29
2.3.1 <i>'Ik doe mee, maar wel op mijn manier'</i>	29
3 DE OVERSTAP NAAR DE MEER KLEINSCHALIGE WOONVORMEN.....	31
3.1 INLEIDING.....	31
3.2 ALGEMENE INFORMATIE	31
3.3 PEDAGOGISCHE REDENEN VOOR DE NIEUWE WOONVORMEN	31
3.3.1 <i>Algemeen</i>	31
3.3.2 <i>Impact van de huidige infrastructuur op de verschillende aspecten van de kwaliteit van het dagelijkse leven</i>	32
3.3.2.1 Impact van de huidige infrastructuur: het aspect ruimte	32
3.3.2.2 Impact van de huidige infrastructuur : aspect mobiliteit	32
3.3.2.3 Impact van de huidige infrastructuur : aspect zelfstandig functioneren	32
3.4 MISSIE EN VISIE VAN GVT GANDAE OP DE NIEUWE WOONVORMEN	33
3.4.1 <i>Missie</i>	33
3.4.2 <i>Visie</i>	33
3.4.3 <i>Waarden</i>	33
3.4.3.1 Het normalisatieprincipe	33
3.4.3.2 Het integratieprincipe	34
3.4.3.3 Het emancipatieprincipe	34
3.4.3.4 Waarden en attitudes	34
3.5 BELANGRIJKE PRINCIPES VAN HET BURGERSCHAPSPARADIGMA IN HET KADER VAN DE NIEUWE WOONVORMEN.....	34
3.5.1 <i>Volwaardig burgerschap</i>	34
3.5.2 <i>Bevorderen van kwaliteit van leven</i>	34
3.5.2.1 Dimensies van leven (Shalock en Verdugo, 2002).....	35

3.5.3	<i>Ondersteuning</i>	35
3.5.4	<i>Zelfbepaling</i>	35
3.5.5	<i>Emancipatie</i>	35
3.5.6	<i>Inclusie</i>	36
3.5.7	<i>Ondersteuning persoonlijk netwerk</i>	36
3.6	TOT SLOT.....	36
4	DE NIEUWE WOONVORMEN IN DE PRAKTIJK	37
4.1	INLEIDING.....	37
4.2	KORTE OMSCHRIJVING PROJECT.....	37
4.3	HET INDELEN VAN DE HUIZEN: ONDERZOEKEN DOOR GVT GANDAE	37
4.3.1	<i>Onderzoeken in het verleden door GVT Gandae</i>	37
4.3.1.1	Objectief woononderzoek	37
4.3.1.2	Praktijkonderzoek: ParadigmawEEK.....	40
4.4	HET INDELEN VAN DE HUIZEN: EIGEN PROJECT	42
4.4.1	<i>Inleiding</i>	42
4.4.2	<i>Opbouw vragenlijst: bevraging van de gebruikers van GVT Gandae; een eerste stap naar het indelen van de nieuwe huizen</i>	42
4.4.2.1	Opbouw vragenlijst.....	42
4.4.3	<i>Sterke en zwakke componenten van de vragenlijst</i>	43
4.4.3.1	Sterke componenten	43
4.4.3.2	Zwakke componenten	44
4.4.3.3	Wat neem ik mee naar de toekomst	44
4.4.4	<i>Resultaten: opgenomen criteria</i>	45
4.4.4.1	Resultaten.....	45
4.4.4.2	Kritische beschouwing	46
4.4.5	<i>Eigen beleving project</i>	46
	BIBLIOGRAFIE	50
	ERRATA	52

INLEIDING

In de huidige samenleving klinken begrippen zoals rechtvaardigheid, gelijkheid, zelfbepaling, gelijke kansen en rechten, enz., iedere burger bekend in de oren. Maar in hoeverre zijn deze begrippen werkelijk ingeburgerd en in welke mate is de samenleving doordrongen van deze begrippen? En in hoeverre is het burgerschapsparadigma en het begrip 'kwaliteit van leven' ingebed in de hulpverlening? Door stage te lopen bij mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden ben ik heel hard gaan beseffen dat deze doelgroep nog steeds een nadelige positie bekleedt in de samenleving en dat begrippen zoals 'gelijke rechten' en 'zelfbepaling' soms nog een ver-van-hun-bedshow zijn.

.Aan het begin van de stage had ik verschillende onderwerpen op tafel liggen die allen een meerwaarde konden zijn voor de doelgroep en de stageplaats. Toch heb ik gekozen om mijn praktijkstudie te richten op de toekomstige, meer kleinschalige woonvormen van het gezinsvervangend tehuis Gandae. In de eerste plaats heb ik dit onderwerp gekozen omdat ik dit persoonlijk een actueel en interessant gegeven vind, laat ik zelfs zeggen, een noodzakelijkheid voor een kwaliteitsvol bestaan voor de mens, met of zonder een verstandelijke beperking. Om die reden wou ik er zelf meer over weten, in functie van mijn eigen positie in de samenleving en in functie van mijn toekomstige professionaliteit. De voornaamste reden waarom ik rond dit onderwerp mijn scriptie geschreven heb, is omdat het echt iets kan betekenen voor de bewoners van GVT Gandae. Tijdens mijn stage heb ik ervaren dat deze mensen echt het verlangen hebben erbij te horen, te wonen op een leuke plek met mensen die ze leuk vinden, zelf keuzes kunnen maken hieromtrent, enz. Ik heb ondervonden dat leven in een leefgroep heel vaak niet evident is en dat het een verplichte samenlevingsvorm is die niet bevorderend is voor de persoonlijke ontwikkeling en het emotioneel welbevinden voor mensen met een verstandelijke beperking. Het gezinsvervangend tehuis Gandae is al een paar jaar bezig aan een project om zijn bewoners andere woon -en leefmogelijkheden te kunnen bieden. Ik wou maar al te graag mijn steentje hiertoe bijdragen, want we hebben allen recht om gelukkig te zijn.

“ Je moet je gelukkig voelen om iets van je leven te kunnen maken.

Wie ongelukkig is, kan zijn leven niet opbouwen”.

(de Cock, 2000).

Het gezinsvervangend tehuis Gandae (vzw) is een residentiële voorziening voor volwassenen met een lichte tot matige verstandelijke beperking. Zij wil haar gebruikers ondersteuning op maat bieden, om zo hun kwaliteit van bestaan te bevorderen. Verder wil GVT Gandae haar gebruikers een zinvolle dagbesteding aanbieden en permanente opvang, 24u op 24u, om zo tegemoet te kunnen komen aan de behoeften van haar gebruikers (kwaliteitshandboek, GVT Gandae).

GVT Gandae streeft ernaar om binnen twee jaar zijn bewoners intrede te laten doen in de nieuwe huizen en hun een kwaliteitsvoller leven te bieden. In functie van deze nieuwe vooruitzichten stel ik mij de vraag op welke manier de bewoners van GVT Gandae in het kader van het burgerschapsparadigma over een periode van twee jaar ingedeeld kunnen worden in de vier nieuwe huizen en het hoofdhuis. Op basis van wat plaatsen we bepaalde bewoners samen in één residentie? Welke methode gebruiken we om te polsen naar de interesses van de bewoners? Hun capaciteiten? Kiezen we voor een homogene of heterogeen groep per huis? Geven we de bewoners de kans om voorkeuren uit te spreken omtrent hun medebewoners?

Naar aanleiding van deze probleemstelling wil ik de bewoners van GVT Gandae met het burgerschapsparadigma als achterliggend denkkader, indelen in de vier nieuwe huizen en het hoofdhuis aan de hand van diverse activiteiten op maat (o.m. vragenlijsten, visuele bevragings-en/of spelvormen,enz.). De bedoeling is om het welbevinden van de bewoners en

het team te bevorderen en te helpen zoeken naar een oplossing die zowel voor bewoners als personeel optimaal is.

Tijdens het stagelopen heb ik ondervonden dat mijn doelstelling niet haalbaar was. Er zijn veel verschillende aspecten waarbij je rekening moet houden bij de verdeling van de huizen. Ten eerst moet je de gebruikers goed kennen, zodat je voldoende achtergrond informatie heb en zodat je een verantwoorde keuze kan maken in verband met het indelen van de gebruikers. Verder moet er rekening gehouden worden met de herverdeling van het takenpakket van het personeel en de herstructureringen van de voorziening in het algemeen.

Ik heb er voor gekozen om mijn doelstelling aan te passen. In plaats van effectief de verdeling in de huizen te beogen heb ik een aanzet gegeven voor de indeling van de huizen in de toekomst. Ik heb geopteerd om een vragenlijst op te stellen die bruikbare criteria bevat en die als handvaten kunnen dienen voor GVT Gandae, voor de indeling in de nieuwe woonvormen.

Na de theoretische introductie in hoofdstuk één, zal ik in hoofdstuk twee meer informatie geven over het gezinsvervangend tehuis Gandae en haar gebruikers. Het doel van deze uiteenzetting is dat de lezer kennis kan maken met de huidige werking van de voorziening, haar missie en hun visie op het burgerschapsparadigma. Dit is van belang om de evolutie te kunnen schetsen naar de meer kleinschalige woonvormen in de toekomst en de herstructureringen van het gezinsvervangend tehuis Gandae. Ook zal ik ingaan op de huidige woonvormen en dit linken aan kwaliteit van bestaan van de gebruikers van het gezinsvervangend tehuis Gandae, in functie van de meer kleinschalige woonvormen.

In het derde hoofdstuk zal ik een uiteenzetting doen over de overstap naar de meer kleinschalige woonvormen. Hierbij worden de pedagogische redenen voor de overstap toegelicht. Verder komt de missie en visie van het gezinsvervangend tehuis Gandae op het nieuwe woonproject aan bod. Ik sluit af met het bespreken van enkele belangrijke principes van het burgerschapsparadigma in het kader van de overstap naar de nieuwe woonvormen.

De resultaten van het project worden besproken in hoofdstuk vier. Vooraleer de resultaten van het project aan bod komen, ben ik dieper ingegaan op de onderzoeken die het gezinsvervangend tehuis in het verleden al heeft opgezet in verband met de meer kleinschalige woonvormen en de indeling van de huizen. Naast de resultaten van het project, zal ik ook de gebruikte methode voor het indelen van de huizen concretiseren. Ik sluit af met een eigen beleving van het project en een samenvattende conclusie.

1 HET BURGERSCHAPSPARADIGMA

1.1 INLEIDING

Mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden gaan nog steeds met een stempel van beperkt zijn door het leven en worden vaak nog benaderd vanuit een zorgvisie. Ze krijgen nog steeds niet de mogelijkheid om een volwaardige medeburger te zijn en volledig deel te nemen aan de samenleving. Ze wonen nog vaak in een voorziening, afgeschermd van de samenleving met veel begeleiding, waardoor participatie, zelfstandig functioneren en zelfbepaling weinig kans krijgen. Misschien moeten we ons eerder richten op wat deze mensen kunnen betekenen in de samenleving, misschien moeten we meer aandacht schenken aan hun sterktes, hun mogelijkheden en hun unieke kenmerken, in plaats van de klemtoon te leggen op hun tekorten.

Vooraleer ik dieper in ga op de theorie van het burgerschapsparadigma, wil ik eerst graag de evolutie in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking schetsen. Na de algemene omschrijving van het burgerschapsparadigma zal ik dieper ingaan op de vroegere paradigma's. Verder zal ik het praktijkvoorbeeld 'Stichting Arduin' belichten. Ik zal uitvoerig ingaan op de uitgangspunten van het burgerschapsparadigma, telkens met een kritische beschouwing. Tot slot zal ik het hebben over de professional in de ondersteuningsrelatie, in het kader van het burgerschapsparadigma.

1.2 EVOLUTIE IN DE ZORG VOOR MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING

Om te kunnen komen tot het burgerschapsparadigma en dit te kunnen schetsen is het nodig iets meer te vertellen over de evolutie in de gezondheidszorg omtrent de 'zorg' aan mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. Ik zal hier nu dieper op ingaan.

Als we kijken naar de gezondheidszorg, zien we dat deze de laatste tien jaar grote veranderingen heeft ondergaan. Traditionele zorgvormen en traditionele structuren zijn aan het verdwijnen. Cliënten worden zelf verantwoordelijk geacht voor de keuzes die ze willen maken. In de zorg wordt er ook gesproken over vraagsturing in plaats van aanbodgerichte hulpverlening. Dit principe geldt ook in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze mensen mogen in grote mate zelf beslissen hoe zij willen wonen en hoe zijn hun leven willen invullen. Dit in tegenstelling tot een paar jaar geleden. Mensen met een beperking woonden in totale instituten, weg van de samenleving. Ze leefden in grote groepen, waar ze weinig privacy hadden en een volledig geregeld leven leidden. Er was bijna geen sprake van inspraak en zelfbepaling. Vroeger lag de klemtoon op het defect en zorgen voor. Nu wordt een beperking niet enkel gezien als een permanent kenmerk van een persoon, ook de wisselwerking tussen het individu en de omgeving krijgt aandacht. In de "vroegere" samenleving waren mensen met een verstandelijke beperking burgers die niet aan de eisen van de complexe dagelijkse activiteiten konden voldoen volgens de normen, waarden en verwachtingen van de andere burgers. Ze kregen daarom door die burgers de stempel van defecte persoonlijkheid. Deze reductie van hun beperkingen tot medisch-biologisch ¹pathologie betekende dat de beperkingen gezien werden als een uitdrukking van 'anders zijn'. Deze burgers kregen hierdoor een nadelige positie in de samenleving: de positie van beperkte burger. Die nadelige positie werd dus gecreëerd in een sociale context en vormde plaats door herinrichting van de samenleving en anderzijds door ondersteuning van de mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. We spreken dus van een verschuiving van zorgen voor naar ondersteunen van. We kunnen stellen dat er de laatste ja-

¹ Pathologie of ziekteleer : bestudeert het ontstaan en verloop van ziektes

ren een paradigmaverschuiving heeft plaatsgevonden. (Frederiks, Van Hooren en Moonen, 2009).

1.3 THEORETISCH KADER

1.3.1 Een paradigma

Vooraleer ik verder in ga op het burgerschapsparadigma, wil ik kort toelichten wat verstaan wordt onder een paradigma.

Een paradigma is een modeltheorie die gedurende enige tijd modelproblemen en modeloplossingen verschaft aan een groep wetenschappers. De kern van een paradigma wordt door die groep wetenschappers aangehangen en verder uitgewerkt en verfijnd in onderzoek. Het paradigma wordt dan geleidelijk de gangbare theorie in de wetenschap. Daarbij wordt de kern van het paradigma afgeschermd tegen kritiek. Dat willen zeggen, gegevens die niet passen in het paradigma en die ook niet passend kunnen worden gemaakt, worden genegeerd. Maar na verloop van tijd blijken steeds meer gegevens niet te passen en deze niet-passende gegevens ondermijnen daarom het gangbare paradigma; als er dan een nieuw paradigma ontstaat, wordt het oude paradigma meestal door steeds meer aanhangers losgelaten ten gunste van het nieuwe paradigma (Van Gennep, 2009).

Een paradigma is dus een algemeen aanvaard systeem van vooronderstellingen, methoden, uitgangspunten, normen, enz. dat richting geeft aan onderzoek en praktijk (cursus orthopedagogische kaders, 2010).

1.3.2 Algemene omschrijving burgerschapsparadigma

Hieronder zal ik een beknopte omschrijving geven van het burgerschapsparadigma.

Het nieuwe paradigma kreeg de naam burgerschapsparadigma. In dit paradigma is een cliënt met een verstandelijke beperking een medeburger die net als iedere andere burger ondersteuning nodig heeft. Ze krijgen deze ondersteuning van de gewone voorzieningen die in de samenleving aanwezig zijn. Integratie en inclusie (zie verder) zijn dan ook belangrijke begrippen in dit paradigma. Een sleutelbegrip in het burgerschapsparadigma is ondersteuning. Men beschouwt ondersteuning nadrukkelijk als voorwaarde voor het realiseren van volwaardig burgerschap: mensen met een beperking krijgen zodanig ondersteuning, dat zij met hun beperkingen toch als volwaardige burger kunnen functioneren in de samenleving. (Van Gennep en Van Hove). Dankzij de juiste vorm van ondersteuning, die aangepast is aan de mogelijkheden van de cliënt, is de persoon met een verstandelijke beperking fysiek en sociaal in staat om als burger door het leven te gaan. De ondersteuning moet van een dusdanig niveau zijn dat een cliënt echt de kans krijgt om als burger te kunnen functioneren. Daarnaast moet de ondersteuning zich ook richten op de ontwikkeling van het individu, ongeacht de ernst van de handicap. Een cliënt met een verstandelijke beperking hoeft niet 'klaar' te zijn om in de maatschappij te kunnen wonen en participeren. Het doel is om de cliënt in de door hem of haar gewenste omgeving te laten participeren, daar ervaringen op te doen en daar te ondersteunen. Men spreekt in dit verband van inclusie (Van Gennep, Ruigrok en Kröber) ; mensen met een verstandelijke beperking moeten zonder voorwaarden vooraf kunnen wonen, werken en hun vrijetijdsbesteding vorm geven in de samenleving en hierbij zichzelf kunnen zijn. Het zijn burgers met dezelfde rechten en plichten als andere burgers zonder een beperking (Frederiks, Van Hooren en Moonen, 2009).

1.3.3 Het burgerschapsparadigma als reactie op twee eerder gangbare modellen

Het burgerschapsparadigma is een reactie op twee eerder gangbare modellen: het defectparadigma en het ontwikkelingsparadigma (Van Gennep, 2001).

Ik zal deze twee paradigma's verder toelichten met daaraan gekoppeld, een kritische beschouwing. Verder zal ik een link leggen met de praktijk en een praktijkvoorbeeld van het burgerschapsparadigma aanhalen.

1.3.3.1 Het defectparadigma

Vanaf de tweede wereldoorlog tot begin jaren '70 stond dit gedachtegoed centraal. Mensen met een verstandelijke beperking werden gezien als mensen die ziek en kwetsbaar waren. Het defect stond centraal. Vanuit deze opvatting moesten mensen met een verstandelijke beperking behandeld worden in instituten, afgezonderd van de samenleving. De medische invalshoek overheerste en segregatie was het maatschappelijk resultaat. Er werd veel macht uitgeoefend op mensen met een verstandelijke beperking en er was zeer weinig sprake van zelfbepaling en zelfbeschikkingsrecht. Hun beperking werd gezien als een defect, een ziekte en het antwoord hierop was totale, klinische zorg (Van Hoof, 2000; De Windt en Lannau, 2009).

Begin jaren '70 kwam er kritiek op dit paradigma. Men begon steeds meer de valkuilen van de oude instituten te zien, bijvoorbeeld het feit dat deze erg afgezonderd waren van de samenleving (Bradley & Knoll, 1990; van Gennep, 1994). Verder was het medisch model te statisch en belemmerde het de ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking (Van Hoof, 2000).

1.3.3.2 Het ontwikkelingsparadigma

In de loop van de jaren '70 was er een verschuiving van het defectparadigma naar het ontwikkelingsparadigma. Personen met een verstandelijke beperking werden gezien als mensen met mogelijkheden. Ze leefden niet langer in instituten, maar in speciaal aangepaste settings (gezinsvervangend tehuis, dagverblijven, speciale scholen, enz.) in de samenleving. Mensen met een beperking werden niet langer gezien als patiënten, maar als leerling die moesten getraind worden tot een "zo normaal mogelijk leven". De daarbij behorende aandacht voor capaciteiten en voor de omgeving namen toe. Normalisatie werd het maatschappelijke streven. Heel belangrijk waren de professionele personeelsleden die aanwezig waren, waardoor men personen met een beperking een gespecialiseerde behandeling kon geven. Aan problemen kon gewerkt worden en vaardigheden konden ontwikkeld worden. In dit paradigma werd gestreefd naar maximale gelijkheid, waarbij alle mensen - onafhankelijk van hun eventuele beperking - kunnen groeien en zich verder ontwikkelen. (Van Hoof, 2000; De Windt en Lannau, 2009).

Langzamerhand kwam er kritiek op dit paradigma. Het leek wel of mensen met een verstandelijke beperking getraind werden om zich "normaal" te gedragen. Waarden en normen werden als het ware opgedrongen aan mensen. Bovendien werd het door velen aangevoeld als een ontkenning van een zijnswijze. Het feit dat personen met een beperking jarenlang werden ondersteund vanuit het normalisatieprincipe toont aan dat dit paradigma erg sterk was (Bradley & Knoll, 1990; Van Hove, 1997).

1.3.3.3 Het burgerschapsparadigma

Het burgerschapsparadigma onderscheidt zich van de twee voorafgaande modellen door uit te gaan van emancipatie, sociale gelijkheid en ondersteuning op maat. De emancipatie staat voor het streven van mensen met een verstandelijke beperking om zelf vorm en inhoud te geven aan hun bestaan. De sociale gelijkheid is gericht op het opheffen van barrières die de individuele emancipatie van cliënten beperkt, terwijl de ondersteuning op maat impliceert dat mensen met verstandelijke beperkingen die steun krijgen die ze nodig hebben om zoveel mogelijk zelf inhoud te geven aan hun leven (Frederiks, Van Hooren en Moonen, 2009).

Een gevaar van het burgerschapsparadigma kan zijn dat mensen met een verstandelijke beperking teveel aan hun lot overgelaten worden; zij hebben immers altijd een ondersteuningsvraag, die zij soms moeilijk onder woorden kunnen brengen of niet willen zien. Onder het defectparadigma en het ontwikkelingsparadigma bestond net het gevaar dat mensen met een beperking niet zelf een keuze mochten maken en de hulpverlener het beter wist (Frederiks, Van Hooren en Moonen, 2009).

Tabel 1: Drie paradigma's in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking

	Defectparadigma	Ontwikkelingsparadigma	Burgerschapsparadigma
Mensvisie	Mens met beperkingen	Mens met mogelijkheden	Mensen met rechten & plichten
Status persoon	Patiënt	Leerling	Burger
Begeleiding	Verzorgen/behandelen	Trainen/ontwikkelen	Ondersteunen
Plaats van ondersteuning	Instituut	Speciale settings in de samenleving	Gewone voorzieningen
Maatschappelijke verhouding	Segregatie²	Normalisatie	Integratie/inclusie

(Bron: Van Gennep, 2001)

1.3.3.3.1 Kritische beschouwing

Nu we in deze tijd aanbeland zijn bij het burgerschapsparadigma kan ik stellen dat de hulpverlening aan minderheidsgroepen al een veelbelovende evolutie heeft doorgemaakt. Als we de vorige paradigma's in acht nemen en dit vergelijken met het gangbare paradigma, dan zullen het er veel professionals het met me eens zijn als ik zeg dat de 'zorg' aan mensen met een verstandelijke beperking van ver komt ; maar ook dat we nog een weg af te leggen hebben naar het indringend toepassen van het burgerschapsparadigma. Ieder paradigma is een weergave van de toen heersende maatschappelijke visie omtrent mensen met een verstandelijke beperking, een gegeven waar we niet onderuit kunnen, maar ook een gegeven dat me doet stilstaan bij de interactie tussen mensen. Hoe komt het dat het 'abnormale' ten alle tijden in het oog springt en tegelijkertijd onderschikt is aan het 'normale'? Bij deze gedachte stel ik mij de vraag wie of wat bepaalt wat al dan of niet 'normaal' is. Is het omdat iemand beperkte cognitieve en sociale vaardigheden heeft, maar uitblinkt in andere dingen, dan abnormaal? Als we deze vraagstelling opentrekken naar andere minderheidsgroepen kunnen we ons dezelfde vraag stellen over mensen die minder kansen krijgen, minder in staat zijn om voor zichzelf op te komen, een lagere maatschappelijke 'status' bekleden, enz. Zijn wij diegene, die als 'normale' burger de stempel drukken omdat we nu eenmaal in de meerderheid zijn en over die luxe beschikken? Naar mijn mening is het fenomeen 'vakjesdenken' nog sterk aanwezig in de samenleving en de hulpverlening (bv. Diagnostiek). Ik zeg niet dat dit kan vermeden worden en het kind moet nu eenmaal een naam hebben, anders zou er geen overzicht bestaan. Toch heeft dit 'vakjesdenken' ook een keerzijde en deze keerzijde is dat groepen van mensen gereduceerd worden tot een geheel en er te weinig aandacht is voor de unieke kenmerken van de leden van het geheel. Als ik naar de evolutie van deze paradigma's kijk kan ik niet anders dan zien dat wij een kind zijn van de tijdgeest waarin we leven en dat we in heel grote mate bepaald worden door de gangbare waarden en normen van die samenleving. Het is een logisch gegeven, maar toch vind ik het belangrijk dat we hierbij stilstaan, er ons bewust van zijn. Enkel op die manier kunnen we dan naar mijn mening bewust zijn van hoe we omgaan met mensen die 'anders' zijn. Misschien kunnen we door dit bewustzijn een beetje meer inhoud ge-

² Segregatie :scheiding van een bepaalde groep van de samenleving

ven aan dat ‘abnormale’ en misschien kunnen we dit ‘anders zijn’ zelfs een andere, individuelere betekenis geven.

1.3.3.3.2 Link met de praktijk

Een van de belangrijke veranderingen die gepaard gaat met de visie omtrent de ‘zorg’ voor mensen met een mentale beperking is de setting waarin de ondersteuning plaatsvindt. De evolutie van wonen in instituten naar voorzieningen, meer kleinschalige woonvormen in de samenleving is een grote vooruitgang voor het bevorderen van kwaliteit van leven voor mensen met een beperking. Toch is het naar mijn mening zo dat er in België (zeker in vergelijking met Nederland) nog te weinig geïnvesteerd wordt in de overgang naar kleinschaliger wonen in de samenleving voor mensen met een mentale beperking. Hier en daar zie je voorzieningen die overschakelen naar deze woonvormen om zo inclusie, participatie en volwaardig burgerschap te beogen. Toch bestaan er nog heel veel voorzieningen waar mensen met een mentale beperking in groep samenleven, waar er een beperkte mate van privacy is en waardoor zelfbepaling en participatie ingedijkt worden. Kunnen we dan zelfs spreken over inclusie? Verder is deze verplichte samenlevingsvorm niet bevorderend voor de zelfontplooiing en het emotioneel welzijn van de burger met een verstandelijke beperking. In sommige voorzieningen is het zelfs zo dat het burgerschapsparadigma nog niet opgenomen is in de visie en missie en er nog ‘ouderwetse’ waarden heersen. Bv: mensen met een beperking mogen geen seksuele beleving hebben. Hierbij stel ik mij twee vragen. Hoe komt het dat veel voorzieningen blijven vasthouden aan de traditionele zorg? Terwijl het heel goed mogelijk is om mensen met een mentale beperking te laten wonen in de samenleving tussen de andere burgers.(cf. Stichting van Arduin). En ook, in hoeverre heeft het burgerschapsparadigma zijn intrede gevonden in de praktijk? Ik zal hier later verder op ingaan.

1.3.3.4 Voorbeeld uit de praktijk: Stichting Arduin

Eerder heb ik al vermeld dat België, zeker in vergelijking met Nederland nog te weinig investeert in kleinschaligere woonvormen in de samenleving voor mensen met een verstandelijke beperking. Om dit te illustreren wil ik het voorbeeld van de Stichting Arduin aanhalen. Dit voorbeeld sluit ook aan bij bovenstaande vraag, waarom veel voorzieningen blijven vasthouden aan de traditionele zorg, terwijl het ook anders kan.

1.3.3.4.1 Stichting Arduin

Stichting Arduin is een voorziening waar mensen met een verstandelijke beperking ondersteund worden om als volwaardige burgers te kunnen participeren aan de samenleving. De voorziening biedt mensen met een verstandelijke beperking ondersteuning op domeinen wonen, werken, scholing, dagbesteding en vrije tijd om zo volledige participatie aan de samenleving mogelijk te maken. Ze doen dit vanuit de visie dat mensen met een verstandelijke beperking als vanzelfsprekend een plaats hebben in de maatschappij tussen al de andere mensen. Mensen met een verstandelijke beperking die aangeven dat ze behoefte hebben om gebruik te maken van de maatschappelijke faciliteiten worden hierin ondersteund vanuit de opvatting: ‘gewoon wat kan, speciaal wat moet’.

Stichting Arduin was niet van het eerste moment een voorziening die het burgerschapsparadigma als uitgangspunt had. Deze stichting kent een opmerkelijke geschiedenis, met deinstitutionalisatie, zelfbepaling en kwaliteit van bestaan als sleutelbegrippen (De Windt en Lannau, 2009). Hieronder zal ik kort de ontstaansgeschiedenis weergeven en beknopt de huidige werking van Arduin.

In 1994 trad een nieuw managementteam aan bij de voormalige inrichting “Vijvervreugd” te Middelburg (Nederland). Na een onafhankelijk onderzoek van de Universiteit Gent door prof. Van Hove bleek dat maar liefst 35% van de ongeveer 600 bewoners van deze inrichting door de bodem van de zorg gezakt was. Met behulp van politieke druk werd in januari

1996 de Stichting Arduin opgericht om hieraan een einde te maken. Door het nieuwe bestuur werd het beleidsplan "Het gaat nu echt gebeuren" opgesteld, met als uitgangspunt de emancipatie van de cliënten. Om de cliënten effectief te laten overgaan van een positie van afhankelijkheid naar een van zelfbepaling, was het noodzakelijk om de dienstverlening ingrijpend te veranderen, van een totaal zorgverleningaanbod naar een ondersteuning op basis van de wensen van de cliënten zelf (van Loon, 2006).

Stichting Arduin heeft ervoor gekozen om de levenssferen wonen, werken en vrijetijdsbesteding op te splitsen om zo kwaliteitsvolle ondersteuning te kunnen bieden bij ieder domein. Van daaruit werd de voorziening als algemene woonvorm vervangen door zelfstandigere woonvormen. De cliënten kregen de kans om in een huis in de straat in de samenleving te gaan wonen. Stichting Arduin was ervan overtuigd dat men op die manier de kwaliteit van leven van haar gebruikers kon verbeteren en participatie kon bevorderen. Arduin hecht ook veel belang aan zinvolle dagbesteding, die volledig gescheiden is van de levenssfeer wonen. De stichting merkte een vooruitgang bij zijn gebruikers, zelf bij diegene waarvan men dacht dat het onmogelijk was, zij kregen ook de kans om zich te ontplooiën.

Binnen Stichting Arduin werkt men aan de verbetering van kwaliteit van bestaan van de cliënten vanuit het supportparadigma. Het is belangrijk te werken met een methodiek die volledige persoonsgerichte ondersteuning nastreeft (De Windt en Lannau, 2009). Vanuit dit paradigma gaat men samen zitten met de gebruikers om te kijken wat hun persoonlijke ambities, wensen en doelen zijn. Er wordt vertrokken vanuit de vraag van de cliënt. Vervolgens worden hun ondersteuningsbehoeftes in kaart gebracht. Om tegemoet te kunnen komen aan de ondersteuningsvraag van de gebruikers wordt ten slotte een individueel ondersteuningsplan opgesteld, om zo volledige participatie in de samenleving te beogen.

1.3.4 De uitgangspunten van het burgerschapsparadigma

Hieronder zal ik de uitgangspunten van het burgerschapsparadigma toelichten, telkens met daaraan gekoppeld een kritische beschouwing omtrent deze uitgangspunten. De uitgangspunten van het burgerschapsparadigma zijn: subjectiviteit, sociale wereld, ondersteuning en kwaliteit van bestaan,

1.3.4.1 Subjectiviteit

Een mens wordt gekenmerkt door diversiteit en onbeschikbaarheid (men mag niet over een individu beschikken als object: men spreekt van het begrip subject). Subjecten staan niet los van elkaar maar zijn op elkaar aangewezen en zijn op die manier onderling afhankelijk (men spreekt van inter-subjectiviteit). De menselijke wereld is een sociale wereld. In die sociale wereld moet enerzijds het bijzondere, het afzonderlijke (het subject) beschermd worden tegen gelijkmakende onderschikking aan het algemene. Die onderschikking kan van begripsmatig-logische aard (in classificatie en typologie in de diagnostiek) zijn of van maatschappelijke aard (in selectie in de hulpverlening en het onderwijs, in misopvatting van normalisatie en inclusie als aanpassing). Ieder subject waarneemt op een subjectieve manier en geeft aan het waargenomene een subjectieve betekenis, daarom moeten wij vanuit het betrokken subject (subjectgecentreerd) en met dit subject (dialogisch) ten behoeve van dit subject handelen. Anderzijds moet de menselijke waardigheid beschermd worden: geen ongelijke waardigheid van meer of minder, maar een gelijke waardigheid van alle burgers in de maatschappij (volwaardig burgerschap). De gelijkwaardigheid is geen aangeboren fenomeen, maar het is een resultaat van maatschappelijke gelijkberechtiging van individuen die fundamenteel en onveranderlijk van elkaar verschillen: alle mensen zijn als mens gelijk maar op zo een manier dat de ene mens van de andere verschilt omdat elk mens uniek is. Er is hier sprake van een spanningsveld tussen diversiteit en gelijkheid (Van Gennep, 2009).

1.3.4.1.1 Kritische beschouwing

In onze samenleving zijn er nog verscheidende minderheidsgroepen die wel degelijk een minderheidspositie kennen. Mensen met een verstandelijke beperking zijn daar naar mijn mening nog steeds één van. In de theorie is er sprake van diversiteit en onbeschikbaarheid. Voor 'gewone' burgers zijn deze begrippen meer vanzelfsprekend dan voor burgers met een verstandelijke beperking. Bij burgers zonder een verstandelijke beperking gaan we er vanuit dat ze allemaal divers zijn, uniek zijn. Ieder persoon heeft zijn unieke kenmerken, zijn kwaliteiten en zijn tekorten. Vaak worden deze vanzelfsprekend aanvaard door de samenleving en de mensen die erin leven. Bij burgers met een verstandelijke beperking daarentegen is het minder evident. Alleen al het feit dat we spreken over een groep, 'gehandicapten' in de volksmond. Ook vandaag nog krijgen deze burgers een stempel en worden ze meer gezien als een eenheid en wordt hun diversiteit ontkend. Er is door de samenleving minder aandacht voor hun unieke kenmerken, hun kwaliteiten en wordt hun 'gemeenschappelijk tekort', nl. verstandelijk beperkt zijn, beklemtoond. Naar mijn mening is het van groot belang dat men moet bewaken dat er geen gelijkmatige onderschikking is aan het algemene. Burgers met een verstandelijke beperking hebben nu eenmaal andere noden dan burgers zonder een verstandelijke beperking en zowel de hulpverlening, het onderwijs als de samenleving moeten hierop inspelen. Maar ik vind als we willen spreken van gelijkwaardig burgerschap dat er evenveel aandacht door de samenleving moet zijn voor de diversiteit bij burgers met een verstandelijke beperking als bij burgers zonder verstandelijke beperking. Hier spreek ik over de mentaliteit, de kijk van de mensen in de samenleving en minder over de hulpverlening en de professionals. Hierboven spreekt men ook over de samenleving als sociale wereld waarin de subjecten op elkaar aangewezen zijn. naar mijn mening is er nog een kloof tussen burgers met en zonder verstandelijke beperking, komen ze weinig in contact met elkaar en is er weinig sprake van aangewezen te zijn op elkaar. Of toch geen wederzijdse aangewezenheid. Burgers zonder een verstandelijke beperking hoeven geen beroep te doen op de burgers met een verstandelijke beperking om te kunnen functioneren in de samenleving. Omgekeerd is dit misschien wel zo, maar de 'gewone' burger hoeft deze positie niet te bekleden, want de hulpverlening en de professionals vervullen deze functie. Hierdoor wordt de 'gewone' burger minder uitgedaagd om zich open te stellen voor burgers met een verstandelijke beperking.

"Ik wil net zo'n een leven als dat van jou.

Dat is toch normaal?"

(John Postma, 32 jaar)

1.3.4.2 Sociale wereld

De subjectieve waarneming en interpretatie van de sociale wereld is van groot belang. Dat deel van de sociale wereld dat door een individu waargenomen, geïnterpreteerd en beleefd wordt, noemt men leefwereld. In de leefwereld zijn de relaties persoonlijk en direct, men spreekt van partnerschap. (Van Gennep,2009).

1.3.4.2.1 Kritische beschouwing

De subjectieve waarneming en interpretatie van de sociale wereld is volgens mij inderdaad van groot belang. Zoals ik eerder al vermeld heb, gaan burgers met een verstandelijke beperking nog steeds met een stempel van beperkt zijn door het leven. Deze stempel hebben ze niet zelf gekozen, het zijn de burgers zonder verstandelijke beperking, mede door de hulpverlening, die deze stempel geven. We kunnen stellen dat de kijk van de samenleving op mensen met een verstandelijk beperking al veranderd, versoepeld is, maar toch kan ik persoonlijk moeilijk stellen dat de relaties tussen deze beide burgers persoonlijk en direct is. Ze leven samen in de maatschappij, maar er is naar mijn mening weinig sprake van direct contact, communicatie. Hoe kan er dan sprake

zijn van partnerschap? Er zijn natuurlijk uitzonderingen, maar ik spreek hier over de ‘algemene’ attitude van de burger zonder verstandelijke beperking in de dagdagelijkse samenleving. Ik ben er wel van overtuigd dat er bij veel mensen door de jaren heen een bredere kijk ontwikkeld is op mensen met een verstandelijke beperking, maar volgens mij niet doordringend genoeg om de kloof te dichten tussen het niet beperkt zijn en het beperkt zijn. Burgers zonder en met een verstandelijke beperking leven, wonen, werken samen in de samenleving, niet omdat ze hiervoor kiezen, maar omdat de hulpverlening dit mogelijk maakt. Ik zeg niet dat de ‘gewone’ burger hier niet mee akkoord gaat, de burger met een verstandelijke beperking wordt meestal aanvaard dat hij er is en dat hij kansen krijgt, er is zeker sprake van respect tegenover deze minderheidsgroep. Toch leven naar mijn mening beiden nog steeds naast elkaar in plaats van met elkaar. Maar ik vraag me na deze uitspraak dan ook weer af of dit naast elkaar leven daadwerkelijk mogelijk is? Het is niet altijd een kwestie van niet willen, maar eerder een kwestie van niet weten hoe om te gaan, hoe te communiceren met mensen met een verstandelijke beperking, hoe deze mensen te benaderen. Is het dan aan de hulpverlening om dit te stimuleren of moet er iets veranderen aan het sociaal beleid omtrent mensen met een beperking, zodat er nog een grotere attitudeverandering en een meer weten kan plaatsvinden bij mensen zonder een beperking?

“Mensen weten in het begin vaak niet hoe ze met iemand met een verstandelijke beperking moeten omgaan. Ze vinden het vreemd. Als mensen elkaar beter leren kennen, gaat het contact makkelijker. Als mensen niets tegen je zeggen, doet dat pijn.”
(Mien, 37 jaar)

1.3.4.3 Ondersteuning

Onder ondersteuning wordt verstaan: de hulp die geboden wordt die de kwaliteit van het bestaan van het subject bevordert doordat die hulp resulteert in grotere zelfstandigheid, grotere participatie en grotere inclusie. Ondersteuning heeft volgende kenmerken: Ze is gericht op het verbeteren van de kwaliteit van het bestaan van het individu in de samenleving. Het betrokken subject hoeft niet ‘klaar’ te zijn, hoeft niet te voldoen aan bepaalde voorwaarden om te kunnen deelnemen aan een bepaalde activiteit of situatie. Het doel is om het individu in een door hemzelf gekozen situatie te plaatsen, hem daarin actief te laten zijn en hem hierbij alle nodige ondersteuning te geven. Ondersteuning wordt soepel gegeven. Ze kan variëren per situatie, activiteit of levensfase. Regelmatig moet gekeken worden of bijstelling nodig is. In de ondersteuning speelt het sociale netwerk een belangrijke rol. Naast de professionele ondersteuning gaat het ook om informele ondersteuning door mensen die regelmatig ondersteuning geven die niet bijzonder indringend is of veel tijd vergt. Er is hier sprake van een spanningsveld tussen professionele en informele ondersteuning. (Van Gennep,2009).

1.3.4.3.1 Kritische beschouwing

Door de nieuwe paradigma’s is de kijk op het omgaan met mensen met een verstandelijke beperking veel veranderd. Waar men vroeger sprak van begeleiden, zorgen voor, spreekt men nu van ondersteunen. De hulpverlening streeft er dan ook naar om deze ondersteuning een brede betekenis te geven. Ondersteunen waar nodig zodat de zelfstandigheid vergroot wordt is een belangrijke evolutie. Men spreekt in de hulpverlening ook over ‘gewoon waar het kan, speciaal waar nodig’. Deze attitude geeft duidelijk weer dat de hulpverlening daadwerkelijk een grotere zelfstandigheid, een grotere participatie en een grotere inclusie wil beogen. Hieruit vloeit voort dat de hulpverlening ook daadwerkelijk de kwaliteit van leven van deze minderheidsgroep wil verbeteren. Dit door hen meer kansen te bieden op verschillende levensdomeinen en door hen meer kansen te bieden een volwaardig mens te zijn in de huidige samenleving. Het feit dat iemand met verstandelijke beperkte mogelijkheden niet moet voldoen aan bepaalde voorwaarden, duidt op een respectvol omgaan met deze mensen en respect hebben voor hun situatie. Dit geeft ook weer dat er rekening gehouden wordt met hun individuele draagkracht

en hun individuele noden. Bij mensen met een verstandelijke beperking is het dan ook van groot belang dat ze niet overvraagd worden, maar dat ze een leven kunnen leiden, aangepast aan hun draagkracht. Door deze nieuwe betekenis van ondersteunen in plaats van begeleiden zorgt deze er ook voor dat de draagkracht van deze mensen vergroot wordt, zodat ze zelfstandiger kunnen functioneren. Belangrijk hierbij is ook de dialoog met de cliënt. Luisteren naar hun noden en verlangens, hun wens naar zelfstandigheid, participatie en inclusie. Het verlangen naar deze begrippen is niet bij alle burgers met verstandelijke beperkte mogelijkheden even groot en moet individueel bekeken worden. Ook hieraan voldoet het nieuwe begrip ondersteunen. We zien ook een evolutie in welke setting, situatie dit alles kan plaatsvinden. Vroeger waren er enkel instituten of tehuizen waar mensen met een verstandelijke beperking samenleefden in groep. Nu is er een opmars van meer zelfstandiger wonen, samenwonen in een kleine groep, wonen in een huis in de straat, kleinschaligere woonvormen, enz. Dit fenomeen betekent dat er een groter keuzevrijheid is voor mensen met een verstandelijke beperking, ze kunnen zelf meer bepalen hoe en waar ze willen wonen. Toch kunnen we stellen dat er een discrepantie is tussen de theorie hieromtrent en de praktijk. In hoeverre kan dit alles daadwerkelijk verwezenlijkt worden in de praktijk? Naar mijn mening is één van de knelpunten in dit ondersteunen de begeleidingsstijl/ het denken van de begeleiders. In welke mate handelen begeleiders zodat een grotere zelfstandigheid echt gestimuleerd wordt? Ik denk dat er nog veel hulpverleners zijn die nog niet helemaal vertrouwd zijn met het nieuwe paradigma, waardoor ze vaak nog keuzes maken en dingen doen voor de cliënt in plaats van hen te stimuleren in eigen keuzes maken en hun zelfstandigheid te stimuleren. Naar mijn mening is het nog vaak zo dat niet autonomie centraal staat in het handelen van de begeleiders, maar eerder zorgen voor, verantwoordelijkheid en persoonlijk betrokken zijn. Ik wil zeker geen vinger wijzen naar de professionals, het feit dat ze nog niet vertrouwd zijn met het nieuw paradigma kan mede liggen aan de visie en missie van de voorziening. Het gebruik en het toepassen van het nieuwe paradigma vraagt ook kennis, tijd en oefening. Toch ben ik van mening dat de professional zich hiervan bewust moet zijn, zich moet openstellen voor en interesseren in het nieuwe paradigma, zodat ze deze kunnen toepassen in de praktijk, zodat de kwaliteit van leven van de cliënt bevorderd wordt. Want het is zo en dat zal altijd zo zijn, dat de cliënt aangewezen is op zijn omgeving om kwalitatief te kunnen functioneren in de samenleving. Daarom is het van groot belang dat de professionals handelen vanuit een visie die de cliënt ten goede komt. De laatste jaren is er ook een inzicht gekomen in de hulpverlening dat het sociaal netwerk/sociaal vangnet van groot belang is voor de kwaliteit van leven van mensen met een verstandelijke beperking. Iets wat logisch is, als we kijken naar de burger zonder een verstandelijke beperking. Deze doet bijna dagdagelijks beroep op zijn sociaal netwerk, waarom zou het dan voor een burger met beperkte verstandelijke mogelijkheden anders zijn? Een mens is een sociaal dier en het bevordert de kwaliteit van leven als je met mensen kan omgaan waar je jezelf goed bij voelt. Mensen met een verstandelijke beperking komen nog steeds minder in contact met hun gewenst sociaal netwerk dan burgers zonder een verstandelijke beperking. Het grootste deel van hun sociale contacten bestaat uit professionals en medebewoners. Het is ook niet evident voor mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden om kwalitatief sociaal netwerk op te bouwen omwille van hun beperkte communicatieve en sociale mogelijkheden. Enerzijds is er het sociaal netwerk dat kan bestaan uit ouders, pleegouders en familie. Anderzijds is er het netwerk dat kan bestaan uit kennissen, vrienden, leden van een vereniging, enz. Voor mensen met een verstandelijke beperking zijn beide vormen van sociaal netwerk geen evidentie. Vaak is het zo dat het eerste sociaal netwerk nog steeds maar in kleine mate betrokken is bij de persoon in kwestie. De huidige hulpverlening wil dit zeker verbeteren door het contact te stimuleren. Toch ben ik van mening dat dit sociaal netwerk nog meer kan betrokken worden en van grotere betekenis kan zijn in de ondersteuning en het leven van de cliënt. Bij het tweede soort netwerk is het voor iemand met beperkte verstandelijke mogelijkheden nog moeilijker omwille van hun beperkte sociale en communicatieve

mogelijkheden, hun 'anders' zijn op verschillende levensdomeinen. Hierbij refereer ik terug naar de kloof tussen het niet beperkt zijn en het beperkt zijn. Volgens mij is het van groot belang dat beide sociale netwerken voldoende geïnformeerd worden en de kans krijgen om daadwerkelijk in aanraking te komen met de burger met een verstandelijke beperking. Alleen op die manier kan de kloof tussen beide burgers minder groot worden, kan de onwetendheid plaats maken voor leren omgaan met, open staan voor en op die manier zal de 'gewone' burger misschien de kans krijgen om de mens achter de verstandelijke beperking te leren kennen.

*“ Ik doe mee, maar dan wel op mijn manier.”
(Mariël, 28 jaar)*

1.3.4.4 De kwaliteit van het bestaan

Kwaliteit van bestaan is een veelomvattend multidimensionaal begrip dat de levenskwaliteit en de levensomstandigheden van mensen samenvat. Hierbij spelen zowel objectieve als subjectieve aspecten een rol (Blacher et al., 2003; Borton-Smith, MC Villy en Davidson, 2000; Fraser en Lefort, 2002; Theunissen, 1999).

Van Gennep (2009) omschrijft kwaliteit van leven als:

Voor zo veel als mogelijk zelf vorm en inhoud geven aan het eigen bestaan, overeenkomstig gewone (algemeen menselijke) behoeften en speciale behoeften (voortvloeiend uit de aard en de omvang van de beperking), onder zo gewoon mogelijke omstandigheden, zodat het betrokken individu tevreden is met het eigen bestaan. (Van Gennep,2009).

De eerste twee aspecten benoemen de objectieve kant van de kwaliteit van bestaan; het laatste aspect benoemt de subjectieve kant van de kwaliteit van bestaan. De subjectieve kant wil zeggen dat de kwaliteit van bestaan gezien wordt vanuit de beleving van de betrokken persoon. Het gaat om de beleving van de objectieve dimensies. Doordat dezelfde objectieve dimensies door iedereen op een verschillende manier beleefd worden, kan de kwaliteit van bestaan van individuen in dezelfde objectieve omstandigheden toch verschillend zijn. Er is sprake van een goede kwaliteit van bestaan voor een bepaald persoon, wanneer de betrokken persoon tevreden is omdat aan zijn behoeften en wensen overeenkomstig zijn doelen en verwachtingen tegemoet gekomen wordt. (Van Gennep,2009). Het meten van kwaliteit van bestaan bij mensen met een verstandelijke beperking brengt enkele moeilijkheden met zich mee. Men wil informatie over de subjectieve beleving van de persoon zelf, maar hierbij kunnen problemen ontstaan door beperkingen in communicatie en cognitie van deze persoon (Beyer, Rapley en Ridgway, 1998; Douma, Kersten,Koopman, et al., 2001). Lijken de uitspraken niet betrouwbaar of valide, dan kan er een beroep gedaan worden op belangrijke anderen uit de omgeving van de cliënt: proxies genaamd (Fraser en Lefort, 2002). De informatie van proxies kan vervangende informatie zijn, maar ook aanvullend werken als de cliënt wel zelf kan antwoorden. (Eiser en Morse, 2001)

De objectieve kant van de kwaliteit van bestaan kent acht dimensies met bijhorende indicatoren (Schalock 2002, 2008). Ik zal deze twee begrippen hieronder kort verduidelijken.

Dimensies van kwaliteit van bestaan

Kwaliteit van bestaan wordt ingedeeld 8 dimensies of domeinen: persoonlijke ontwikkeling, zelfbepaling, persoonlijke relaties, sociale inclusie, rechten, emotioneel welzijn, fysiek welzijn en materieel welzijn. Deze indeling werd ontwikkeld op basis van meta-

analyse van internationale literatuur op het gebied van kwaliteit van bestaan. de domeinen van kwaliteit van bestaan geldt dat ze vrij zijn van culturele invloeden (Schalock et al., 2008).

Indicatoren van kwaliteit van bestaan

Dit zijn percepties, gedragingen en condities die een indicatie geven van het welbevinden bij een bepaalde persoon. De indicatoren definiëren elk van de 8 domeinen van kwaliteit van bestaan. In tegenstelling tot domeinen zijn de indicatoren wel cultureel bepaald en kunnen ze voor eenieder verschillend zijn. (Schalock et al., 2008).

Voorbeelden dimensies van kwaliteit van bestaan

Om de dimensies van kwaliteit van bestaan te illustreren geef ik hieronder voorbeelden volgens Schalock en Verdugo (2002). Verder zal ik voorbeelden aanhalen uit de eigen praktijkervaring.

Emotioneel welbevinden: bvb. respect en voor vol worden aangezien, je veilig en zeker kunnen voelen in je leven.

Interpersoonlijke relaties: bvb. je eigen sociaal netwerk kunnen behouden en onderhouden.

Materieel welbevinden: materiele omstandigheden die je je menselijke waardigheid doen behouden, bvb. je eigen w.c; Bezoek kunnen ontvangen in je eigen woning, in privacy.

Persoonlijke ontplooiing: de kans krijgen om als mens te groeien; groeien in je gevoel van eigenwaarde, leren door het zelf te ervaren, maar ook simpelweg door naar school te kunnen gaan.

Lichamelijk welbevinden: serieus genomen te worden in je lichamelijke integriteit; indien nodig naar je eigen huisarts.

Zelfbepaling: veiligheid en waardigheid / zelfrespect ontleen aan het feit dat je je eigen keuzes mag maken, dat niet anderen steeds over je hoofd heen beslissingen nemen; zelf dingen kunnen proberen; zelf beslissen dat je iets wil proberen; zelf bepalen hoe laat je naar bed gaat.

Sociale inclusie: simpelweg ervaren dat je erbij hoort in de samenleving, dat je een mens onder de mensen bent

Rechten ervaren die je toekomen. (Schalock en Verdugo, 2002)

Eigen voorbeelden uit de praktijk (stage)

Emotioneel welbevinden: je goed voelen in de groep, je aanvaard voelen door de mensen met wie je moet/wil samenwonen.

Interpersoonlijke relaties: wekelijks op bezoek kunnen gaan bij familie.

Materieel welbevinden: een eigen kamer hebben, een eigen badkamer hebben.

Persoonlijke ontplooiing: activiteiten naar keuze kunnen beoefenen, een hobby kunnen kiezen, de kans krijgen om te gaan werken.

Lichamelijk welbevinden: de nodige medicatie en verzorging ontvangen.

Zelfbepaling: zelf vrije tijd kunnen invullen, zelf een hobby kiezen.

Sociale inclusie: lid zijn van een vereniging, een abonnement hebben van de voetbal op je eigen naam.

Rechten: recht op privacy, recht op verzorging, recht op gelijkwaardigheid.

“ Een eigen plek, dat was een droom.” (Fadime, 41 jaar)

“ Ik ben weer mens, ik tel mee.” (Henriëtte, 48 jaar)

“ Ik heb pas geleden mijn diploma voor bedrijfsbrandweer gehaald.” (Mariël 28 jaar)

Tabel 2: De acht dimensies van de kwaliteit van bestaan volgens Schalock

Factor	Domein	Indicatoren
Onafhankelijkheid	Ontwikkeling	onderwijs vaardigheden adaptief gedrag
	zelfbepaling	keuzes/besluiten controle, doelen
Sociale participatie	relaties	soc. netwerken vriendschappen soc. activiteiten interacties
	inclusie	integratie/ participatie rollen ondersteuning
	rechten	mensenrechten legale rechten (toegang, eerlijk proces)
Welzijn	emotioneel	veiligheid positieve ervaringen tevredenheid geen stress
	fysiek	gezondheid voeding recreatie vrije tijd
	materieel	financiën werk huisvesting bezit

(Bron: Van Genneep, 2009)

1.3.4.4.1 Praktijkgerichte uitwerking

De ordening van de domeinen door Schalock is gebaseerd op empirisch onderzoek. Een hierop gebaseerde praktijkgerichte ordening wordt hieronder weergegeven (van Genneep, 2009):

Tabel 3: Praktijkgerichte ordening van de acht dimensies van de kwaliteit van bestaan volgens Schalock.

Ondersteuning	Doel	Domein
Gelijkberechtiging	rechtvaardigheid	rechten, materieel welzijn
Zorg	zorg	fysieke, psychische gezondheid
Empowerment	zelfstandigheid	ontwikkeling, zelfbepaling
Inclusie	participatie	relaties, inclusie

(Bron: Van Genneep, 2009)

Ik zal deze praktische ordening volgens Van Genneep (2009) hieronder verder toelichten. Ik zal dit telkens linken aan een voorbeeld of ervaring uit de stage.

1.3.4.4.1.1 Gelijkberechtiging

In een democratische samenleving moeten alle burgers rechten krijgen om gelijkwaardig te participeren in de maatschappij en om ook medezeggenschap te hebben in de structuren waarin zij participeren. Zij moeten daarvoor een gelijke status krijgen: dit noemt men maatschappelijke gelijkberechtiging. Op basis van die gelijke rechten hebben zij gelijke kansen, wat wil zeggen dat samenleving gelijke burgers gelijk behandelt. Mensen verschillen van elkaar. Soms zijn de verschillen zo groot, dat bepaalde burgers minder of helemaal geen gebruik kunnen maken van de geboden kansen. Als gevolg daarvan zijn de uitkomsten (de kwaliteit van het bestaan) ook niet gelijk. Op basis van de genoemde verschillen, de ongelijkheid op het gebied van verstandelijke mogelijkheden, betekent rechtvaardigheid dat deze burgers meer ondersteuning moeten krijgen dan andere burgers zodat zij op gelijke wijze gebruik kunnen maken van gelijke kansen. Het rechtenperspectief (burgers met rechten) vervangt het beperkingperspectief niet (mensen in nood). De juridische opvatting van burgers met rechten en de ethische opvatting van mensen in nood worden met elkaar verbonden in het principe van rechtvaardigheid. Het principe van rechtvaardigheid houdt in dat de behoeften van alle burgers even belangrijk zijn, dat die behoeften het uitgangspunt moeten zijn voor de inrichting van de samenleving en dat alle middelen zodanig moeten worden gebruikt dat iedereen een gelijk passend niveau van menselijke waardigheid bereikt. Bij de verdeling van materiële en financiële middelen moet daarom een pakket aan middelen worden geoormerkt om extra ondersteuning te kunnen bieden aan burgers die dat nodig hebben. Dat is een taak voor de sociale politiek en niet voor de professionele hulpverlening. Dit betreft de domeinen rechten en materieel welzijn. (Van Genneep, 2009).

1.3.4.4.1.1 Voorbeeld praktijk

Mensen met een beperking moeten extra financiële ondersteuning krijgen. Bijvoorbeeld : orthopedische schoenen. Mensen met een beperking moeten hebben evenveel rechten als andere burgers. Bijvoorbeeld : lid zijn van een kookclub, waar ook andere burgers aan deelnemen.

1.3.4.4.1.2 Zorg

Mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden zijn fysiek kwetsbaar. Ze zijn vaker ziek en hebben meer contact met artsen. Er is meer medische zorg nodig om de fysieke gezondheid op hetzelfde niveau te brengen als dat van andere burgers. De diagnostiek kost meer tijd dan bij andere burgers; omdat die tijd er vaak niet is, blijven fysieke problemen vaak onopgemerkt en worden ze daardoor ook niet behandeld. Ook psychisch zijn mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden zeer kwetsbaar. De psychische gezondheid verwijst naar de beoordeling die een persoon aan de hand van zijn behoeften en wensen, doelen en verwachtingen, cognitief en affectief maakt van zijn bestaan. Gevoelens van tevredenheid en geluk staan daarbij centraal. Tevredenheid heeft betrekking op globale oordelen over iemands bestaan en kent een kenmerkachtige stabiliteit in de loop van de tijd. Psychische gezondheid is het resultaat van de interactie van persoonlijkheidskenmerken en sociaal-culturele factoren (Schalock en Verdugo, 2002).

1.3.4.4.1.2.1 Voorbeeld praktijk

Mensen met een beperking hebben recht op dagdagelijkse verzorging indien ze dit nodig achten. Mensen met een beperking moeten een dokter kunnen raadplegen en de gevraagde zorg ontvangen. Mensen met een beperking moeten de nodige medicatie kunnen ontvangen.

1.3.4.4.1.3 Empowerment

Het begrip empowerment is ontstaan uit de burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten in de jaren zestig van de vorige eeuw. In deze beweging streefde men onder andere naar zelfbepaling, medezeggenschap, gelijke kansen. Dit streven werd overgenomen door anderen minderheidsgroepen die in een nadelige positie verkeerden. Een van deze minderheidsgroepen waren personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. Zelf vorm en inhoud geven aan het eigen bestaan is een wezenlijk kenmerk van een goede kwaliteit van bestaan. Het probleem is echter dat personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden zwak zijn met betrekking tot het plannen, sturen en beslissen hoe te handelen, het uitvoeren van handelingen, het verwerven van nieuwe informatie, het tegemoet treden van nieuwe taken en situaties, het aanpassen of omvormen van hun omgeving. zij moeten dus ondersteuning krijgen om in dit opzicht hun draagkracht te vergroten. Dit is de achtergrond van empowerment. Het is zo dat personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden nooit een voldoende niveau zullen bereiken om zelfstandig in het leven te staan op die manier dat anderen burgers van de samenleving dat kunnen doen. Zij zullen altijd aangewezen blijven op ondersteuning, ook in de vorm van empowerment (Van Gennep, 2009).

Empowerment kan vanuit vier ingangen beschreven worden (Theunissen, 2006):

Vanuit zelfbepaling:

het benutten van aanwezige sterktes of middelen die het voor iemand mogelijk maakt om de eigen levensomstandigheden zo veel mogelijk te controleren, om problemen en belastende situaties zo veel mogelijk uit eigen kracht aan te kunnen en om zelf zo veel mogelijk het eigen bestaan vorm en inhoud te geven.

Vanuit het leer- en handelingsproces:

door eigen zaken zelf in handen te nemen, zich bewust te worden van eigen competenties en deze te leren benutten, zich vaardigheden eigen maken en sociale hulpbronnen te benutten.

Vanuit de professionele praktijk:

door mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden en hun verwanten, netwerk sterker te maken, hun draagkracht te vergroten om het eigen bestaan vorm en inhoud te geven en te controleren.

Vanuit de politieke doorzettingskracht:

doordat mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden (en/of hun verwanten, familie) zich inzetten voor het afbreken van benadelingen en vooroordelen, voor gelijke rechten en rechtvaardigheid.

De empowerment benadering heeft gebroken met de traditionele manier van hulp verlenen. Empowerment gaat er vanuit dat iedere persoon over sterkten beschikt die niet allen voortkomen uit de persoon zelf maar ook uit een samenspel van individuele en sociale hulpbronnen. Daarom is ondersteuning een nieuwe vorm van hulp verlenen die niet gericht is op paternalisme en betutteling maar op het sterker maken van zelfbepaling van personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. Maatschappelijk is empowerment gericht op meer menselijkheid en sociale rechtvaardigheid in een democratische samenleving (Theunissen, 2006).

Concreet gaat het om de volgende zaken:

Wetgeving die negatieve discriminatie verbiedt. Alles burgers met of zonder beperkte verstandelijke mogelijkheden moeten in de samenleving gelijkwaardig behandeld worden.

Ontmedicalisering van beperking. Niet alleen maar zorg verlenen vanuit een medisch-biologische opvatting, maar ook stimuleren van relatie, participatie en medezeggenschap, vanuit een sociale opvatting van mensenrechten en solidariteit.

Plaatsing van mensen in een gesegregeerde voorzieningen (onder andere instituten moeten vervangen worden door plaatsingen in gewone voorzieningen in de samenleving.

Medezeggenschap in de sociale structuren van de betrokken personen met beperkingen.

Ondersteuning van mensen met een beperking ook door mensen met beperkingen.

(Van Gennep, 2009).

Empowerment is gebaseerd op volgende waarden:

Zelfbepaling van de betrokken persoon

Democratische participatie in onderlinge samenwerking

Rechtvaardige verdeling van de hulpbronnen en lasten in de samenleving.

(Van Gennep, 2009).

1.3.4.4.1.3.1 Voorbeeld praktijk

Ik zal aan de hand van de vier ingangen volgens Theunissen voorbeelden aanhalen.

Vanuit zelfbepaling:

Bijvoorbeeld : bewonersvergadering, de bewoners bevragen, zelf laten nadenken en hen stimuleren om eigen keuzes te maken over wat ze willen.

Bijvoorbeeld : ideeënbus, de bewoners stimuleren om zelf activiteiten voor te stellen.

Bijvoorbeeld : zelf bepalen welke kleren je mooi vindt.

Bijvoorbeeld: de gebruikers zelf laten bepalen aan welke activiteiten ze die week willen deelnemen.

Vanuit het leer- en handelingsproces:

Bijvoorbeeld: de bewoners stimuleren om zelf eerst conflicten te proberen oplossen.

Bijvoorbeeld: deelnemen aan nieuwe activiteiten indien de gebruiker dit wenst.

Bijvoorbeeld: nieuwe vaardigheden aanleren (leren koken, leren houtzagen, eigen geld beheren, enz.), indien de gebruiker dit wenst.

Bijvoorbeeld: leren gebruik maken van sociale diensten, indien de gebruiker dit wenst.

Vanuit de professionele praktijk:

Bijvoorbeeld: als professionals de cliënt stimuleren om zelfstandig dingen te doen, maar hem de nodige ondersteuning bieden en hem bewust maken van de gevolgen van zijn keuzes.

Bijvoorbeeld: het contact met het sociaal netwerk stimuleren, als voorziening open staan voor bezoek van het sociaal netwerk en deze ondersteunen door in dialoog te gaan.

Vanuit de politieke doorzettingskracht:

Er zijn meer en meer verenigen die zich inzetten voor het belang van mensen met een verstandelijke beperking. GVT Gandae werkt ook samen met een aantal verenigen.

Bijvoorbeeld: Pluralistisch Platform Gehandicaptenzorg.

1.3.4.4.1.4 Inclusie

Het streven naar inclusie is ook een begrip dat ontstaan is uit de burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten in de jaren zestig van de vorige eeuw. In deze beweging streefde men naar participatie en inclusie. Dit streven werd overgenomen door andere minderheidsgroepen die in een nadelige positie verkeerden. Mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden waren een van deze minderheidsgroepen. In dit kader deden zich er drie ontwikkelingen voor: deïstitutionalisatie, normalisatie en integratie (Van Gennep, 2009).

1.3.4.4.1.4.1 Deïstitutionalisatie

De kritieken op instituten ontstond als gevolg van de resultaten van onderzoek naar het functioneren van de bewoners in instituten. In West-Europa en in de Verenigde Staten werden de meeste instituten gebouwd na 1945. Ze groeiden uit tot grote instituten die worstelden met een groot aantal problemen: er waren te veel bewoners te dicht op elkaar, er was te weinig privacy en zinvolle dagbesteding, te weinig personeel, onvoldoende gekwalificeerd personeel, veel personeelwisseling, inadequate begeleiding van de bewoners. De resultaten van de vele onderzoeken leidde tot de volgende conclusie: voorzieningen die onvoldoende personeel hebben om individuele begeleiding te bieden, zijn niet in de positie om een optimale ontwikkeling van de bewoners te bevorderen. Als gevolg van deze conclusie ontstond er dus kritiek op de instituten. Centraal in deze kritiek stond de slechte kwaliteit van bestaan van de bewoners. Als reactie op deze kritiek ontstond het streven naar deïstitutionalisatie. Nu is dit een ruim begrip geworden. Het verwijst naar een attitude, een principe en een compleet proces (Scheerenberger, 1976). Het is een attitude met de nadruk op vrijheid, zelfstandigheid, individualiteit, persoonlijke levenservaringen en een grote mate van interactie in de samenleving. Het is een principe dat inhoudt dat een individu het recht heeft om behandeling en begeleiding te krijgen in de minst beperkende omgeving. Het kernbegrip zelfstandigheid, dat wil zeggen het recht op zelfbepaling en zelfontplooiing, het recht om een individu te zijn. Het is een compleet proces dat bestaat uit drie met elkaar verbonden delen: 1) voorkomen dat iemand in een instituut wordt opgenomen door het ont-

wikkelen van alternatieven in de samenleving. 2) terugkeer van alle bewoners vanuit een instituut naar de samenleving en voorbereiding van die bewoners op deze terugkeer? 3) tot stand brengen en in stand houden van een instituutsumgeving die de mensenrechten respecteert, zolang een terugkeer van de bewoners in de samenleving niet mogelijk is (Van Gennep, 2009).

1.3.4.4.1.4.1.1 Link stage

GVT Gandae is een kleine voorziening waar de bewoners samenwonen in twee leefgroepen.

1.3.4.4.1.4.2 Normalisatie

Het normalisatie principe ontstond volgens Ericsson in de jaren veertig in de Zweedse verzorgingsstaat. Het normalisatieprincipe houdt in dat de persoon met een mentale beperking een bestaan moet kunnen leiden dat zo dicht mogelijk bij het normale ligt als maar mogelijk is (Van Gennep, 1997). Het normalisatieproces kent een tweedimensionale verandering: 1) een fysiek- structurele verandering die inhoudt dat personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden niet meer in een instituut geplaatst worden maar in de gewone samenleving blijven wonen en dat hun dagbesteding en recreatie in de samenleving plaatsvinden; 2) een verandering van perspectief, van visie op personen met beperkte verstandelijke mogelijkheden die inhoudt dat men deze personen niet meer beschouwt als mensen met beperkte handelingscompetentie, maar als volwaardige burgers van de samenleving, die vanwege hun beperking toch ondersteuning nodig hebben om volwaardig te kunnen participeren in de maatschappij (Ericsson, 1996).

1.3.4.4.1.4.2.1 Link stage

Het normalisatieprincipe zit vervat in de waarden van GVT Gandae. Deze omschrijft het normalisatieprincipe als volgt: mensen met een verstandelijke beperking hebben recht op een plaats in de maatschappij en op zo een gewoon mogelijke deelname aan het maatschappelijke proces (Kwaliteitshandboek GVT Gandae).

1.3.4.4.1.4.3 Integratie

Opnieuw leidde de burgerrechtenbeweging tot een streven naar integratie van minderheidsgroepen. Hierdoor ontstond ook het streven naar integratie van mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. Integratie is echter een ruim begrip en men onderscheidt daarom drie niveaus: 1) fysieke integratie houdt in leven in de samenleving; 2) functionele integratie wil zeggen gebruik maken van allerlei samenlevingsvoorzieningen zoals openbaar vervoer, winkelen, bezoek van restaurants, lid zijn van verenigingen; 3) sociale integratie houdt in gelijkwaardige personen en gerespecteerde partners van de samenleving zijn (Van Gennep, 2009).

1.3.4.4.1.4.3.1 Link stage

GVT Gandae wil binnenkort overschakelen naar kleinschaligere woonvormen in de samenleving. Hieruit volgt dat GVT Gandae ook de werking wil aanpassen en zijn gebruikers een zinnigere dagbesteding wil aanbieden en meer kansen wil bieden op vlak van participatie in de samenleving. De bewoners krijgen hierbij de gevraagde ondersteuning.

1.3.5 *De professional in de ondersteuningsrelatie*

Als men het burgerschapsparadigma wil verwezenlijken is het belangrijk om niet alleen stilstaan bij de cliënt, maar ook bij de professional en zijn functie, in de ondersteuningsrelatie. Zoals ik eerder al vermeld heb is het voor de professionals niet altijd even eenvoudig om te weten hoe dit paradigma in te vullen. Voor de jonge professionals is dit iets vanzelfsprekender, omdat ze hiermee opgeleid zijn. Voor diegene die al een paar jaar in het werkveld staan en 'plots' moeten overschakelen naar een nieuw gedachtegoed, een nieuwe attitude

moeten aannemen en anders moeten leren handelen, is dit vaak moeilijker. Hoe dan ook is het geen eenvoudige zaak. Er is de theorie omtrent het burgerschapsparadigma, maar naar mijn mening zitten veel professionals nog met vragen en onzekerheden als men dit paradigma daadwerkelijk moet integreren in de praktijk. De attitude kan dan wel aanwezig zijn, maar er naar handelen is nog een andere kwestie. Naar mijn mening is het als professional soms moeilijk evenwicht te vinden tussen wanneer 'los te laten' en wanneer te ondersteunen. In hoever reikt de zelfbepaling en de competenties van de cliënt en in hoever kan een professional louter een ondersteuningsfunctie uitoefenen?

Een interessante invalshoek hieromtrent volgens Van Genneep zal ik hieronder verder toelichten.

1.3.5.1 Professionaliteit in de ondersteuningsrelatie

Ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking is in de regel geen eenmalige actie maar een langdurig proces (Vlaskamp en Verkerk, 2000). Deze ondersteuning vindt plaats binnen een ongelijke relatie tussen cliënt en pedagogische professional. De cliënt heeft ondersteuning nodig en de pedagogische professional beschikt over de kennis en de attitude om deze ondersteuning te bieden. Voor de pedagogische professionals is het vanzelfsprekend dat ondersteuning gefundeerd is in een context die de cliënt de juiste mate van bescherming biedt. In een veilige omgeving kan gewerkt worden aan verzelfstandiging en ontplooiing. Betekent het onderschrijven van het ondersteuningsparadigma dat de pedagogische professional (passief) moet wachten op een hulpvraag van de cliënt (ongeacht de omstandigheden)? Of rechtvaardigen bijzondere omstandigheden ook een actief hulpverleningsbeleid zonder initiële toestemming van de cliënt? (Van Genneep, 2009).

1.3.6 *Ter afronding*

Net als alle andere burgers van de samenleving hebben burgers met beperkte verstandelijke mogelijkheden een menselijke waardigheid. Aan deze menselijke waardigheid ontleen zij het recht op een menswaardig bestaan. Uit dit recht vloeit de verplichting van de samenleving voort om te voorzien in menswaardige leefomstandigheden voor alle burgers. Daaruit blijkt respect voor de menselijke waardigheid. Volwaardig burgerschap betekent dus niet een eis aan de burgers met beperkte verstandelijke mogelijkheden om op een bepaald niveau te gaan functioneren; het betekent een eis aan de samenleving om de menselijke waardigheid van de diverse leden te respecteren door aan alle leden een gelijke status toe te kennen. Op grond van die status hebben leden met bio-psycho-sociale beperkingen recht op alle nodige ondersteuning (Van Genneep, 2009).

1.3.7 *Tot slot*

Of het burgerschapsparadigma zijn volledige intrede zal vinden in de praktijk zullen we pas merken met de tijd. Naast het feit dat dit paradigma nog geen algemeenheid is wil ik wel stellen dat dit paradigma van grote betekenis is voor de inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Met dit 'nieuwe' gedachtegoed wordt de kwaliteit van bestaan voor mensen met een beperking bevorderd en worden er meer kansen gecreëerd op participatie in de samenleving voor mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden. Toch moet ik mij de vraag stellen, net zoals vele anderen in hoever dit paradigma de persoon met een verstandelijke beperking te goede komt? Verlangen deze mensen echt naar inclusie of is het de hulpverlening die dit verlangen opdringt? Worden mensen met een verstandelijke beperking niet overvraagd als we hen als burgers met dezelfde rechten en plichten beschouwen? Maar als ik mij deze vragen stel dan denk ik direct dat mensen met een verstandelijke beperking wel degelijk verlangen om erbij te horen en om gelijke kansen te krijgen. Er zijn praktijkvoorbeelden genoeg en mijn eigen praktijkervaring heeft mij dit ook geleerd.

Wel is het heel belangrijk om erbij stil te staan dat mensen met een verstandelijke beperking effectief niet overvraagd worden en dat het invullen van het burgerschapsparadigma overeenkomt met hun draagkracht. Misschien moeten we niet het burgerschapsparadigma in vraag stellen, maar moeten ons de vraag stellen of de samenleving en de professional wel in staat is om dit paradigma op een constructieve manier toe te passen in de ondersteuningsrelatie. Is de samenleving en zijn de professionals al klaar om dit paradigma in de armen te sluiten en zijn we bereid om mensen met verstandelijke beperkte mogelijkheden als 'gelijken met dat ietsje anders' te beschouwen? Of misschien is onze samenleving te individualistisch en te vluchtig geworden om zich open te stellen voor het 'anders zijn' en ondersteuning te bieden aan diegene die het niet helemaal zelfstandig kunnen. Ik spreek nu heel algemeen, er zijn uitzonderingen, maar toch ben ik van mening dat er in de samenleving in de eerste plaats een grotere bewustzijn mag plaatsvinden, in de tweede plaats kunnen we denken aan een attitudeverandering. Maar misschien is deze verwachting te ambitieus en misschien moeten we aanvaarden dat er altijd een kloof zal zijn tussen beperkt zijn en niet beperkt zijn. Toch is er al een mooie evolutie en ik ben ervan overtuigd dat deze evolutie heel veel betekent voor mensen met een beperking.

"Niemand kan de ander rechtvaardig bekritisieren of veroordelen, omdat in werkelijkheid niemand de ander werkelijk kent."

(Sir Thomas Browne, 1605-1682)

2 GVT GANDAE VZW EN ZIJN GEBRUIKERS

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wil ik graag wat meer informatie geven over de bewoners van GVT Gandae en over de werking van GVT Gandae. Op die manier krijgt u een beter zicht op de doelgroep, de bewoners hun huidige situatie en de huidige werking van de voorziening. Dit is belangrijk om de evolutie te kunnen schetsen naar de kleinschaligere woonvormen en de herstructureringen van GVT Gandae. De informatie hieromtrent komt uit het kwaliteits-handboek van de voorziening en van de eigen stagervaring.

2.2 ALGEMENE INFORMATIE

2.2.1 GVT Gandae vzw

Hieronder zal ik een kort de ontstaansgeschiedenis en de huidige werking van de voorziening weergeven. Verder zal ik kort toelichten hoe het burgerschapsparadigma op dit moment zijn gade vindt in de voorziening.

2.2.1.1 Ontstaansgeschiedenis

GVT Gandae is ontstaan nadat er eerst een beschutte werkplaats werd opgericht voor mensen met een mentale beperking: Gandae vzw, Vereniging voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap. Gandae vzw is opgericht in 1965. Gandae vzw nam toe in omvang en men ging met het idee spelen om naast deze werkgelegenheid, de mensen ook een woongelegenheid aan te bieden. In 1973 werd de eerste steen gelegd en in 1976 was GVT Gandae klaar om de eerste bewoners te verwelkomen. Veel van de huidige bewoners van GVT Gandae werken nu nog in de beschutte werkplaats.

2.2.1.2 Huidige werking en huidige leefvormen

GVT Gandae is een kleine residentiële voorziening die in groepsverband zorg op maat biedt aan mensen met een verstandelijke beperking. Naast deze zorg op maat wil de voorziening zijn bewoners ook een zinvolle dagbesteding aanbieden. De voorziening telt momenteel twee leefgroepen. De leefgroepen zijn huiselijk ingericht, zodat de bewoners zich thuis kunnen voelen. Leefgroep één bestaat uit 16 leden, waarvan 7 mannen en 9 vrouwen. Leefgroep twee telt achttien mannen. De samenstelling van de leefgroepen is niet bewust gekozen. Dit is een toevallig samenstelling. We zien een verschil tussen beide leefgroepen in groepsdynamische processen (emotioneel welbevinden), graad van zelfstandigheid en zorgbehoefte, ik zal hier later verder op ingaan. De leefgroepen zijn niet strikt gescheiden en hebben vaak onderling contact met elkaar. Er zijn vaste afspraken rond de gezamenlijke momenten van beide leefgroepen. Overdag vertoeven de niet werkende in één leefgroep, eten samen en nemen samen deel aan de dagbesteding. De reden hiervoor is omdat er dan minder bewoners aanwezig zijn en Gandae wil sowieso het contact tussen alle bewoners stimuleren. Het avondeten gebeurt apart in de leefgroepen, dit om praktische redenen. Na 19.00u kunnen beide leefgroepen samen tv kijken of deelnemen aan een avondactiviteit. De slaapkamers van leefgroep één en leefgroep twee bevinden zich op aparte verdiepen. Er zijn vaste begeleiders voor beide leefgroepen. Overdag staan ze wel in voor beide leefgroepen. 's Avonds en 's nachts zijn er ook vaste begeleiders aanwezig voor beide leefgroepen. GVT Gandae biedt dus permanente opvang, 24u op 24u, om zo tegemoet te kunnen komen aan de noden van de gebruikers.

2.2.1.3 Het burgerschapsparadigma in de huidige werking van GVT Gandae

Het burgerschapsparadigma is opgenomen in de visie en de missie van de voorziening. De basisgedachte is het bevorderen van kwaliteit van leven van de gebruikers, dit door ruimte en mogelijkheden te creëren voor zelfbepaling, persoonlijke ontplooiing en dit ook daadwerkelijk te stimuleren. Bijvoorbeeld door de bewoners zelf te laten bepalen welke huistaken ze op zich nemen, in dialoog gaan met de cliënt. Hieruit volgt dat de voorziening ook streeft naar zo een groot mogelijke participatie en integratie van de bewoners in de samenleving. De voorziening heeft niet altijd volgens deze visie gewerkt. Sinds een jaar of vijf zijn er veranderingen doorgevoerd en met de komst van een nieuwe orthopedagoge is ook de visie, missie stilaan aan het veranderen. Ik schrijf bewust aan het veranderen, want het paradigma heeft nog niet helemaal zijn intrede gevonden in de werking van de voorziening. De professionals staan nog niet op een lijn omtrent het integreren van dit paradigma in de praktijk. Zoals ik in hoofdstuk 1 al eerder vermeld heb, is het in de praktijk vaak niet eenvoudig voor de professionals om met het 'nieuwe' paradigma te werken. Ook in GVT Gandae zie je een verschil tussen de professionals die al een lange tijd in het werkveld staan en vertrouwd zijn met de oude paradigma's en de professional die opgeleid zijn met de nieuwe paradigma's. De professionals die vertrouwd zijn met de oude paradigma's hebben het soms moeilijk om deze los te laten en een nieuwe begeleidestijl aan te nemen, passend bij het burgerschapsparadigma. Om hieraan te werken vindt GVT Gandae het van groot belang om in dialoog en overleg te treden met de professionals. Verder worden de professionals ondersteund en gestimuleerd in de dagdagelijks praktijk, om hen dit paradigma eigen te maken. Bijvoorbeeld door de theorie aan te reiken en deze samen te leren integreren. Op dit moment biedt GVT Gandae een waaier van activiteiten aan als dagbesteding. De bewoners kunnen zelf bepalen aan welke activiteit ze deelnemen. Toch is het zo dat de aangeboden dagbesteding soms te weinig stimulerend is voor de zelfontplooiing van de gebruikers. In de toekomst wil GVT Gandae een meer zinvolle dagbesteding aanbieden dat beter past in het kader van het burgerschapsparadigma. Hiervoor zal de voorziening in de toekomst een werkgroep dagbesteding oprichten. Deze werkgroep zal opgericht worden op basis van geïnteresseerden, die bewust kiezen om deze dagvulling vorm te geven en te begeleiden. Tenslotte kan GVT Gandae aan sommige rechten niet tegemoet komen omwille van praktische redenen. Bijvoorbeeld het recht op privacy, sommige bewoners moeten een kamer delen omdat er gewoonweg te weinig plaats is.

2.2.2 De bewoners

Hieronder zal ik kort de gebruikers schetsen van GVT Gandae. Verder zal ik het verschil toelichten tussen beide leefgroepen qua groepsdynamische processen, graad van zelfstandigheid en zorgbehoefte en dit linken aan kwaliteit van bestaan van de gebruikers.

De gebruikers van GVT Gandae zijn volwassenen met een lichte tot matige verstandelijke handicap. Vaak zijn het ook mensen die te kampen hebben met een bijkomende psychische of psychosociale problematiek. De voorziening richt zich zowel tot mannen als tot vrouwen die een goedkeuring hebben van het Vlaams Agentschap voor een tehuis werkenden (kwaliteitshandboek GVT Gandae). Oorspronkelijk was GVT Gandae dus een voorziening die mensen met een verstandelijke beperking 'opving' die gingen gaan werken. Ondertussen is een deel van de bewoners op pensioen. De leeftijd van de gebruikers varieert tussen 30 jaar en 65 jaar. Sommige bewoners hebben een grotere zorgbehoefte dan anderen, afhankelijk van de leeftijd, de psychische en/of fysieke gezondheid. Ook de mate van zelfstandigheid varieert, de ene kan zelfstandiger functioneren dan de andere. Er zijn ook koppels.

2.2.2.1 Verschil in groepsdynamische processen, graad van zelfstandigheid en zorgbehoefte.

De reden waarom ik deze drie aspecten op de voorgrond plaats, is omdat deze aspecten parameters kunnen zijn voor een kwaliteitsvol leven. Als de voorziening niet kan inspelen op de gevraagde ondersteuning van de cliënt van deze aspecten, dan zal dit niet bevorderend zijn voor kwaliteit van leven voor de gebruikers. Door het belichten van deze aspecten krijgt u ook een beter zicht op waarom GVT Gandae wil herstructureren en wil werken aan een betere levenskwaliteit voor zijn gebruikers. Iets wat nog uitvoeriger aan bod zal komen in hoofdstuk 3. Ik zal eerst het verschil in groepsdynamische processen, graad van zelfstandigheid en zorgbehoefte tussen beide leefgroepen toelichten, om uiteindelijk tot een algemene conclusie te komen.

Zoals ik eerder al vermeld heb is de indeling van de leefgroepen een toevallige samenstelling. In de ene leefgroep leven er enkel mannen, in de andere leefgroep zowel mannen als vrouwen. In beide leefgroepen variëren de leeftijden van 'jong naar oud'. Het is dan ook zo dat er in beide leefgroepen mensen zijn die meer zorg en ondersteuning vragen dan anderen. Toch is er een verschil tussen beide leefgroepen in de drie bovenvermelde aspecten. Een vraag die ik mijzelf stel is hoe komt dit? Ligt het aan het feit dat er in de ene leefgroep zowel mannen als vrouwen leven, is het omdat er in de ene leefgroep meer mensen zijn die minder zelfstandig kunnen functioneren, meer zorg vragen en er een aandachtsstrijd is? Ligt het aan de toevallige combinaties van de verschillende karakters, ligt het aan de begeleidingsstijl van de professionals? Een vraag waar ik jammer genoeg geen pasklaar antwoord kan op geven, maar wel een belangrijk aspect om even bij stil te staan, dit in verband met de indeling van de nieuwe huisjes.

2.2.2.1.1 Groepsdynamische processen

Voordat ik iets meer vertel over de groepsdynamica in beide leefgroepen ga ik een beknopte theoretische basis geven van groepsdynamica.

Eerst zal ik wat meer informatie geven over een groep:

De basisveronderstellingen van een groep zijn dat de groep een invloed kan hebben op het individu. Bijvoorbeeld: Als er een goede sfeer heerst in de groep zal dit positief zijn voor het welbevinden van het individu. Verder kan de invloed van de groep op het individu zowel positief als negatief zijn. Bijvoorbeeld: Als iemand de groep opstoot zullen de individuen een negatief gevoel hebben, als iemand humor brengt in de groep zullen de individuen zich goed voelen. Ten slotte is er de mogelijkheid om in de groep condities te scheppen, om zo het gewenste effect te bekomen op het gedrag van het individu. Bijvoorbeeld: Iemand die steeds de aandacht wil trekken in een bepaalde positie stellen, zodat de andere leden ook de nodige aandacht krijgen en de aandachtstrekker niet centraal staat. Naast deze basisveronderstellingen kunnen we vier soorten groepen onderscheiden. Deze zijn vrijwillige, onvrijwillige, formele en informele groepen. De leefgroepen van GVT Gandae zijn onvrijwillige formele groepen. Onvrijwillig houdt in dat de leden geen keuze hebben, de oorsprong ligt buiten de wil van de groep. De leden van beide leefgroepen hebben niet vrijwillig gekozen om samen te leven met elkaar en hebben niet vrijwillig gekozen om lid te zijn van deze groep. De leden verlangen niet om een individuele of groepsdoelstelling na te streven. Een formele groep wil zeggen dat groepskenmerken expliciet en formeel geformuleerd zijn. De leefgroepen zijn niet spontaan ontstaan vanuit inter-persoonlijke interacties (bron: www.groepsmaatschappelijkwerk.nl).

Hieronder zal ik kort het begrip groepsdynamica toelichten:

Groepsdynamica is een generieke term voor de processen die zich in groepen afspelen en de interventies die je kunt uitoefenen. Bij groepsdynamica en groepsprocessen kijken we naar de invloed die de leden op elkaar uitoefenen binnen de groep. Groepsdynamiek en groepsdynamica worden ook wel de "psychologie van de kleine groep" genoemd. Van groot belang is de groepsstructuur. Bij het bepalen van de groepsstructuur zijn in eerste in-

stantie drie factoren van belang: normen, rollen en relaties. Men moest zich afvragen wat de geldende normen zijn in de groep, wat zijn de regels waaraan je je moet houden. Bvb: "Als je gedronken hebt zorg je dat de leefgroep er geen last van ondervindt. Bij overtreding: apart eten of zich naar de kamer begeven". Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen sociale normen (bvb: beleefd zijn) en ethische normen (bvb: stelen). Verder moet er aandacht zijn voor de rollen in de groep. De leden van een groep kunnen verschillende rollen uitoefenen. Bijvoorbeeld: stoker, plager, bemiddelaar. Tenslotte moet er oog zijn voor de relaties in de groep. Men moet zich de vraag stellen hoe de groepsleden zich tot elkaar verhouden. Bij het weergeven van de interactie tussen groepsleden, kunnen twee niveaus worden onderscheiden: het inhoudsniveau (bvb: Ik heb het moeilijk, ik mis mijn moeder en ik moet veel aan haar denken.) en het betrekkningsniveau (bvb: Een bewoner vertelt tijdens het weekend van Moederdag veel over zijn moeder. Bvb: Koken, dat heb ik ook van mijn moeder geleerd, vroeger deed ik dat samen met mijn moeder). In een groep kunnen er ook conflicten ontstaan, bij de gebruikers van GVT Gandae gaat het meestal om persoonlijke conflicten: een conflict dat in een groep ontstaat omdat een of meerdere mensen elkaar niet mogen (bron: www.groepsmaatschappelijkwerk.nl).

2.2.2.1.1 Groepsdynamica in de leefgroepen

Leefgroep één bestaat uit zestien leden, waarvan zeven mannen en negen vrouwen. Leefgroep twee telt achttien mannen. Uit eigen ervaring heb ik ondervonden dat er een leefgroep één meer conflicten zijn dan in leefgroep twee. Zowel in leefgroep één als in leefgroep twee zijn er verschillende rollen die vervuld worden. Er zijn mensen die zich wat terugtrekken uit de groep, anderen willen in het middelpunt staan, er zijn er die stoken, anderen willen de rol van opvoeder op zich nemen, nog andere zijn bemiddelaar, er zijn mensen die plagen, sommige willen met iedereen op goeie voet staan, voor anderen is dat van minder belang, enz. Deze verschillende karkaters en gedragingen kunnen een grote invloed hebben op de sfeer in de groep en ontstaan van conflicten. Toch heerst er in leefgroep twee een groter samenhangend gevoel en is er meer ademruimte voor ieder individu. In beide leefgroepen gelden ongeveer dezelfde normen, wel is het zo dat in leefgroep twee deze normen voor minder problemen zorgen, dit kan deels liggen aan het feit dat de bewoners van leefgroep twee meer ruimte krijgen voor zelfbepaling en de normen ietsje meer soepel kunnen toepassen, waardoor ze zich er beter kunnen aan houden. Dit heeft deels te maken met de begeleidestijl van de professionals. In leefgroep één worden de bewoners meer benaderd vanuit de 'oude' paradigma's en wordt er door de professionals minder ruimte gecreëerd voor zelfbepaling. Tenslotte wil ik nog vermelden dat het leeftijdsverschil tussen de bewoners niet altijd ideaal is. Langs de ene kant staan ze voor elkaar open en langs de andere kant hebben beiden andere behoeftes en verwachtingen. De ouderen verlangen naar rust en vragen meer ondersteuning. De jongere bewoners willen soms wat meer activiteit en leven in huis.

2.2.2.1.2 Graad van zelfstandigheid

Het zelfstandig kunnen functioneren en de behoefte aan ondersteuning is uiteraard zeer individueel bepaald bij de bewoners. Verder is het ook zo dat dit afhankelijk is van de vraag van de cliënt. De ene verlangt naar meer zelfstandigheid en minder ondersteuning, de ander vraagt net veel ondersteuning. Toch is het zo dat in leefgroep één nog meer taken opgenomen worden door de professionals, terwijl in leefgroep twee de bewoners zelfstandiger kunnen functioneren qua organisatie van de huistaken, het uitvoeren van de huistaken, uitstappen, enz. Dit kan opnieuw deels te maken hebben met de begeleidestijl van de professionals. In leefgroep één worden de gebruikers minder gestimuleerd om dingen zelfstandig te doen.

2.2.2.1.3 Zorgbehoefte

De oudere populatie van GVT Gandae vraagt meer zorg dan de jongere populatie. Er is veel meer sprake van het aspect medicatie en het aspect lichamelijke verzorging en bijkomende lichamelijke aandoeningen. De oudere populatie vraagt meer lichamelijke verzor-

ging. Ook hier zien we een verschil tussen beide leefgroepen. Leefgroep één vraagt meer lichamelijke verzorging dan leefgroep twee.

2.2.2.2 Algemene conclusie

Na deze schets van de drie aspecten is het duidelijk dat de bewoners van GVT Gandae toe zijn aan een nieuwe woonvorm en een nieuwe aanpak. Het wonen in leefgroepen is 'verouderd' en de cliënten geven duidelijk aan dat er te veel conflicten zijn, te weinig privacy is en te weinig ruimte voor zelfontplooiing. Ze geven aan dat ze verlangen naar samenwonen met een kleinere groep, met mensen met wie ze het goed kunnen vinden. Met zoveel samenleven in een groep en de bijhorende conflicten en botsende karakters is niet bevorderlijk voor de zelfontplooiing en het emotioneel welzijn. Ook het feit dat zoveel verschillende mensen samenwonen met verschillende verlangens, ondersteuningsbehoeftes en zorgbehoeftes, is niet ideaal. Ook de infrastructuur van de voorziening is niet meer aangepast aan de noden van de gebruikers, waardoor GVT Gandae niet meer tegemoet kan komen aan bepaalde rechten en het materieel welbevinden van de gebruikers. Om die redenen wil GVT Gandae overschakelen naar meer kleinschalige woonvormen en een nieuw beleid, zodat het kwaliteit van leven van zijn bewoners bevorderd wordt. In hoofdstuk drie zal ik dieper ingaan op de pedagogische redenen voor de overstap naar de nieuwe huizen.

2.3 MET BEIDE BENEN IN DE SAMENLEVING

Om af te sluiten wil ik nog een praktijkverhaal meegeven om aan te tonen wat het kan betekenen voor een persoon met een verstandelijke beperking om zelfstandiger te kunnen wonen en meer kansen te krijgen voor zelfbepaling, zelfontplooiing en participatie in de samenleving.

2.3.1 'Ik doe mee, maar wel op mijn manier'

"Misschien kun je het nauwelijks geloven, maar vroeger was ik extreem verlegen. Het liefst sloot ik me volkomen af van de buitenwereld en zag ik hooguit mijn ouders. Ik was overal bang voor. Niet dat ik daar veel reden voor had, want gepest ben ik eigenlijk bijna nooit. Het kwam echt uit mezelf. Ik kan me nog herinneren dat ik op de lagere school dacht dat ik de enige was die niets durfde. Dat was niet zo, maar zo voelde het. Ik wilde ook wel eens iets durven. Daarom heb ik de jas van de leerkracht, die ik niet zo aardig vond, in de vriezer gelegd. Ik heb er weinig plezier van gehad want iedereen vond het maar kinderachtig. Gelukkig heb ik die angsten nu grotendeels achter me gelaten. Ik heb geleerd normale dingen te durven en voor mezelf op te komen".

De inmiddels 28-jarige Mariël is een zelfbewuste vrouw. Ze luistert aandachtig naar de vragen die haar gesteld worden om vervolgens zorgvuldig haar antwoord te formuleren. 'Ik heb leerproblemen en ik ben autistisch. Daar schaam ik me niet voor. Ik heb geleerd ermee te leven en heb er veel minder last van dan vroeger.' Als je haar hoort vertellen over haar huidige drukbezette leven, kun je je nauwelijks voorstellen dat ze ooit de buitenwereld het liefst aan zich voorbij liet gaan. Zo werkt Mariël via de sociale werkplaats bij de Universiteit van Leiden, is ze vrijwilliger bij Vluchtelingen Werk en doet ze in het weekend aan paardrijden. Vol trots laat ze haar kersverse diploma voor bedrijfsbrandweer zien. 'Dit is mijn mooiste diploma. Ik kon nooit goed leren en nu bleek dat ik toch wel wat kon als het maar in mijn eigen tempo ging. Ik realiseerde dat ik best iets kon leren, als het me maar interesseerde.' Volgens Mariël heeft ze het vooral aan haar ouders te danken dat ze nu zo goed in haar vel zit. 'Mijn ouders deden regelmatig rollenspelen met me om me te leren dingen te durven. Zo weet ik nog goed dat het huiswerk op de lagere school te moeilijk voor me werd. Mijn vader zie toen tegen me: "Waarom vraag je niet om huiswerk dat je wel aankunt?" Het idee alleen al vond ik doodeng. Stel dat de meester "nee" zou zeggen. En wat

zouden de andere kinderen wel niet van me denken als ik ander huiswerk kreeg? "Goed", zei mijn vader daarop, "dan gaan we oefenen. Ik ben de meester en ik zit hier. Jij komt binnen, vraagt mij om ander huiswerk en je legt uit waarom je dat wilt". In het begin vond ik het heel raar om zo toneel te spelen, maar het hielp wel. Toen we het een paar keer geoeftend hadden, durfde ik wel op de meester af te stappen en hem mijn probleem voor te leggen. Voor mij was dat een belangrijke eerste stap. Die rollenspelen hielpen me keer op keer over drempels heen en nog steeds trouwens.' Mariël woont inmiddels ruim vijf jaar in een huis in de Leidse binnenstad. ' Vroeger riep ik altijd dat ik zeker niet voor mijn veertigste de deur ging uit gaan, maar zo rond mijn negentiende kreeg ik de behoefte om zelfstandig te gaan wonen. Mijn ouders vonden het om uiteenlopende redenen dat ik dit in eerste instantie onder begeleiding zou doen. Daar zijn we toen naar op zoek gegaan. Op een gegeven moment kon ik ergens gaan wonen, maar ineens durfde ik niet meer, dus is het niet doorgegaan. Een aantal jaren later kraag ik een kamer in dit huis aangeboden en toen was ik er wel aan toe. Ik woon hier samen met nog twee jongeren. Heel zelfstandig eigenlijk. Vier keer per week komt er iemand van Ambulante dienstverlening om te kijken hoe het met ons gaat en elk van ons persoonlijk te begeleiden. Soms heb ik wel een beetje het gevoel dat ik daar uitgroeï. Aan de andere kant is het prettig dat je op iemand kunt terugvallen als het allemaal niet zo lekker loopt.'

Vooraf in het begin moest Mariël er erg aan wennen dat ze het zonder haar ouders moest stellen. ' Ik vond het een beetje eng om met andere mensen van mijn leeftijd te wonen. Ik was bang voor ruzie en dat zoiets uit de hand zou lopen, als er geen leiding was. Ook vroeg ik in het begin overal toestemming voor.' Mag ik een appel?' " Vind je het goed als ik even wegga?" Nu is dat helemaal over. Ik geniet van mijn vrijheid en vooral dat ik aan niemand verantwoording moet afleggen. Natuurlijk houd je wel altijd rekening met je huisgenoten en meld je even als je wat later komt of als je een nachtje ergens anders slaapt. In huis heeft ieder zijn eigen taken en wordt er bij toerbeurt gekookt. Samen dingen doen, hoeft voor Mariël niet zo: ' eigenlijk doen we dat bijna nooit. Dat we voor elkaar koken, betekent niet dat we ook samen eten. Soms zitten we wel eens bij elkaar in de huiskamer, maar dat is alles. Misschien komt dat omdat we niet zelf onze medebewoners hebben mogen uitkiezen. Het gaat wel vrij goed, maar we zijn toch drie heel verschillende mensen. Bovendien heb ik nu eenmaal niet zo veel behoefte aan contact. Ik wil mijn eigen leven leiden, ook hier in huis. Wat dat betreft zou een gezinsvervangend tehuis niks voor mij zijn. Mijn broer, die ook autistisch is, heeft een poosje in zo een woonvorm gezeten. Je mocht daar wel op je kamer zitten, maar op een gegeven moment was het toch de bedoeling dat je met de groep meedeed.'

'Mensen moeten rekening houden met personen met een verstandelijke beperking. Als mensen iets niet begrijpen, moeten anderen dat uitleggen. Als andere mensen helpen, kunnen mensen met een verstandelijke beperking vaak veel bereiken.'

Mariël, 28 jaar

(Zonder beperking, deelname van mensen met een verstandelijke beperking aan de samenleving, 2002).

3 DE OVERSTAP NAAR DE MEER KLEINSCHALIGE WOONVORMEN

3.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wil ik het graag hebben over de nieuwe woonvorm van GVT Gandae. Hieronder zal ik meer informatie geven over de nieuwbouw. Verder zal ik de pedagogische redenen voor de overstap naar kleinschaligere woonvormen toelichten. Ook zal ik het hebben over de nieuwe visie en missie van GVT Gandae in verband met de nieuwe woonvorm. Tenslotte zal ik nog verder ingaan op belangrijke aspecten van het burgerschapspadigma en dit linken aan de nieuwe woonvorm en de impact van deze overstap op de gebruikers van GVT Gandae.

3.2 ALGEMENE INFORMATIE

GVT Gandae heeft er voor gekozen om binnen twee jaar over te schakelen naar meer kleinschalige woonvormen voor haar bewoners. Het idee voor een nieuwe woonsituatie speelt al een paar jaar. Door bureaucratische moeilijkheden liet dit project langer op zich wachten dan gepland. Dit jaar is de eerste stap gezet naar een nieuwe woonsituatie, de grond is gekocht en de bouwplannen staan vast. Naast deze nieuwe woonvormen blijft er een aanbod bestaan voor diegene die willen blijven wonen in een tehuis werkende. De nieuwbouw zal bestaan uit vijf aparte huisjes en het moederhuis. In elk huisje zullen er vier à vijf mensen zelfstandig samenwonen, waarbij ze de nodige ondersteuning krijgen. In het hoofdhuis zullen de meer zorgbehoeftige cliënten verblijven of de cliënten die er voor kiezen om niet zelfstandiger te gaan wonen. Dit gaat over max. twintig personen. In het moederhuis zal er dan ook permanente begeleiding voorzien worden. In de aparte huizen zal er ook nog steeds aangepaste ondersteuning aanwezig zijn, maar het accent zal liggen op het zelfstandiger functioneren van de bewoners. De professionals hebben inspraak gehad omtrent hun functie in de nieuwe woonvorm. Er waren professionals die zichzelf meer geschikt achtten om in het moederhuis te werken en anderen hebben ervoor gekozen om ondersteuning te bieden aan de bewoners die zelfstandiger willen gaan wonen. De nieuwbouw bevindt zich in Gentbrugge. De aparte huizen en het algemene woongedeelte zullen gelegen zijn op één terrein. In de verre toekomst zal GVT Gandae misschien nog evolueren naar gespreid wonen, maar voorlopig vindt de raad van bestuur dit te omslachtig en kiezen ze voor meer kleinschalige woonvormen op hetzelfde domein.

3.3 PEDAGOGISCHE REDENEN VOOR DE NIEUWE WOONVORMEN

Hieronder zal ik de pedagogische reden toelichten voor de overstap naar de kleinschaligere woonvorm. Ik zal meer informatie geven over verschillende aspecten die van belang zijn voor het bevorderen van kwaliteit van leven. Deze aspecten zijn: ruimte, mobiliteit en zelfstandig functioneren.

3.3.1 Algemeen

Het huidige gebouw is sinds 1976 in gebruik als een tehuis voor mensen met een lichte tot matige mentale handicap. Het doel van GVT Gandae is om de gebruikers een kwaliteitsvolle opvang te bieden. Doordat het gebouw verouderd is en ook een groot deel van de bewoners tot de oudere populatie behoort, voldoet de infrastructuur niet meer aan de huidige doelstelling. In de eerste plaats is er te weinig ruimte voor 35 bewoners. De gezamenlijke ruimtes zijn te klein en bieden te weinig comfort. Hierdoor zijn er beperkingen voor de leefgroepenwerking en is niet bevorderend voor het emotioneel en psychisch welzijn van de bewoners. Door het gebrek aan ruimte kunnen er bijvoorbeeld sneller conflicten ontstaan. De slaapkamers zijn ofwel te klein of bieden te weinig privacy omdat sommige bewoners

met twee of drie personen een kamer delen. Voor de oudere populatie zijn de verschillende verdiepingen, de trappen en de smalle gangen een beperking voor hun mobiliteit. Verder is er te weinig ruimte om kwalitatieve dagbesteding te kunnen bieden. Tenslotte kan de vraag van sommige bewoners naar een zelfstandiger functioneren en meer privacy niet beantwoord worden door de huidige infrastructuur. Hierdoor komt de aangepaste visie en missie niet volledig tot zijn recht en wordt de voorziening beperkt in zijn mogelijkheden omtrent het bieden van kwaliteitsvolle ondersteuning en haar streven naar integratie in de samenleving. Dit alles zorgt ervoor dat de kwaliteit van leven van de bewoners ingeperkt wordt.

3.3.2 Impact van de huidige infrastructuur op de verschillende aspecten van de kwaliteit van het dagelijkse leven.

Hieronder zal ik de aspecten ruimte, mobiliteit en zelfstandig functioneren toelichten.

3.3.2.1 Impact van de huidige infrastructuur: het aspect ruimte

De huidige woongelegenheden biedt te weinig plaats voor 35 bewoners. Dit tekort aan ruimte heeft gevolgen op verschillende domeinen. Ten eerste is er te weinig comfort, dit geldt zowel voor de gezamenlijke ruimtes als voor de individuele ruimtes. Doordat de gemeenschappelijke ruimtes te klein zijn, zijn de bewoners genoodzaakt om dicht op elkaar te leven. Dit fenomeen zorgt ervoor dat er sneller conflicten ontstaan tussen de bewoners en dit heeft soms een negatieve invloed op de groepsdynamische processen en het emotioneel welzijn van de bewoners. Verder zorgt het tekort aan ruimte voor een beperking van de leefgroepenwerking. Hierdoor kan er aan de doelstelling om een kwaliteitsvolle dagbesteding aan te bieden minder tegemoet komen. Er is één ruimte waar activiteiten aangeboden worden, tegelijkertijd wordt deze ruimte ook gebruikt om huishoudelijke taken te doen en als vergaderruimte. Soms vinden de activiteiten ook plaats in de leefgroep, maar dit is vaak niet ideaal, omdat twee momenten samen kunnen plaatsvinden. Er kan een activiteit aangeboden worden terwijl andere bewoners willen ontspannen in de leefruimte. Het gevolg hiervan is dat de ontplooiing van de gebruikers op verschillende domeinen tekort schiet. Doordat sommige gebruikers een slaapkamer delen met één of meerdere personen is dit een inbreuk op hun privacy. Ook de gezamenlijke douches zorgen ervoor dat de bewoners weinig privacy hebben. Deze criteria zorgen ervoor dat de kwaliteit van leven van de cliënt niet volledig kan verwezenlijkt worden.

3.3.2.2 Impact van de huidige infrastructuur : aspect mobiliteit

Dit criteria is vooral van toepassing op de verouderde en minder mobiele populatie binnen de voorziening. Het huidige gebouw kent een aantal tekorten op vlak van mobiliteit en bewegelijkheid. Ten eerste zijn er de smalle gangen en de kleine gemeenschappelijke ruimtes. Deze gangen en gezamenlijke ruimtes zijn niet geschikt voor rolstoelgebruikers. Verder zijn de slaapkamers op verschillende verdiepingen gelegen en zijn de trappen ernaartoe te smal. Voor de bewoners die de trap niet meer op kunnen, is er een elektrische stoel. Deze is ook verouderd en voldoet niet aan de moderne eisen. Deze criteria zorgen ervoor dat de kwaliteit van leven van de cliënt niet volledig kan verwezenlijkt worden.

3.3.2.3 Impact van de huidige infrastructuur : aspect zelfstandig functioneren

Door de huidige leefvormen, nl. twee leefgroepen, zijn de bewoners verplicht om in een tamelijk grote groep te leven. Leven in groep betekent dat er veel gezamenlijke momenten zijn, er zijn taken die vaak gezamenlijk moeten opgenomen worden en de begeleiding is genoodzaakt om nog veel taken en verantwoordelijkheden op zich te nemen. Dit niet alleen om praktische redenen, maar ook om de groepsdynamische processen en het individueel welzijn op psychisch, fysisch en sociaal- emotioneel vlak te bewaken. Daardoor kan er aan de vraag naar een zelfstandig functioneren van sommige bewoners niet volledig beant-

woord worden. Deze verplichte samenlevingsvorm zorgt ervoor dat er minder ruimte is en minder kansen kunnen geboden worden voor zelfbepaling en zelfontplooiing, waardoor de kwaliteit van leven van de bewoners ingeperkt wordt.

3.4 MISSIE EN VISIE VAN GVT GANDAE OP DE NIEUWE WOONVORMEN

Hieronder zal ik kort de missie, visie en de waarden van GVT Gandae toelichten in verband met het nieuwe woonproject. Zo krijgt u een beter zicht op wat GVT Gandae binnen twee jaar wil bereiken in verband met het bieden van een kwaliteitsvol bestaan aan haar gebruikers. Dit in functie van mijn praktijkstudie, nl. het indelen van de nieuwe huizen.

3.4.1 Missie

GVT Gandae wil mensen met een verstandelijke beperking een omgeving aanbieden waar ze zich thuis kunnen voelen, waar ze zichzelf kunnen zijn en waar ze zich kunnen ontplooiën op verschillende vlakken. Hierbij vindt GVT Gandae het van groot belang om zijn gebruikers een individuele en kwalitatieve ondersteuning te kunnen bieden. Hieruit volgt dat ze haar gebruikers wil stimuleren en begeleiden bij de uitbouw van een volwaardig functioneren in de samenleving. Verder wil de voorziening een zinvolle dagbesteding op maat aanbieden en zoveel als mogelijk tegemoet komen aan de behoeften en verlangens van haar gebruikers met het oog op zelfontplooiing. Tenslotte wil GVT Gandae tegemoet komen aan de rechten van de mens (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.4.2 Visie

De kerngedachte van GVT Gandae is het bevorderen van kwaliteit van bestaan voor zijn gebruikers, dit door ondersteuning op maat aan te bieden. GVT Gandae vindt het van groot belang dat haar gebruikers de kans krijgen om zelf vorm en inhoud te geven aan hun leven, en dit zoveel mogelijk onder omstandigheden en volgens leefpatronen zoals die toegankelijk zijn voor andere mensen in de samenleving. Op deze manier stimuleert de voorziening zijn gebruikers tot zelfbepaling en worden de gebruikers benaderd vanuit de visie burgers met dezelfde rechten en plichten. In de toekomst wil GVT Gandae zijn gebruikers de mogelijkheid bieden tot wonen in kleinschaligere woonvormen, waardoor de gebruikers meer kansen krijgen tot integratie in de samenleving (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.4.3 Waarden

GVT Gandae handelt vanuit drie pedagogische principes, om kwaliteit van bestaan te realiseren. Deze principes zijn het normalisatieprincipe, het integratieprincipe en het emancipatieprincipe. Ik zal deze drie principes hieronder verder toelichten volgens het kwaliteitshandboek van GVT Gandae.

3.4.3.1 Het normalisatieprincipe

Dit wil zeggen dat mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden toegang moet krijgen tot leefpatronen en omstandigheden van het alledaagse leven, die zo dicht mogelijk liggen bij of hetzelfde zijn als de gewone omstandigheden en leefgewoonten in de samenleving. Gewoon waar kan, speciaal waar nodig, is het uitgangspunt (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.4.3.2 Het integratieprincipe

Dit houdt in dat mensen met beperkte verstandelijke mogelijkheden recht hebben op een gelijkwaardige plaats in de samenleving en dat ze evenwaardig moeten kunnen deelnemen aan die samenleving (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.4.3.3 Het emancipatieprincipe

De kernbegrippen in dit principe zijn mondigheid en het zelfstandig kunnen beslissen, handelen en oordelen. Het gaat over verantwoordelijke zelfbepaling en de basis is dat er op een serieuze manier naar iemands mening wordt geluisterd (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.4.3.4 Waarden en attitudes

Ten slotte zal ik volgens het kwaliteitshandboek van GVT Gandae de waarden en attitudes meegeven die deze drie principes bevatten.

Geloof in het unieke en de eigenheid van elk individu, cliëntgerichtheid, geloof in ontwikkelingsmogelijkheden, benadering van gebruiker met respect, objectiviteit, privacy, teamwerking, vertrouwen, pluralisme, empathie, betrokkenheid, luisterbereidheid (kwaliteitshandboek GVT Gandae vzw).

3.5 BELANGRIJKE PRINCIPES VAN HET BURGERSCHAPSPARADIGMA IN HET KADER VAN DE NIEUWE WOONVORMEN

Hieronder zal belangrijke principes van het burgerschapsparadigma binnen de voorziening toelichten in het kader van de kleinschaligere woonvorm en de gebruikers van GVT Gandae.

3.5.1 Volwaardig burgerschap

De kerngedachte van GVT Gandae is om volwaardig burgerschap in de samenleving te bevorderen. Door kleinschaligere woonvormen aan te bieden is de eerste stap gezet naar een nog meer kwalitatief bestaan. Door het nieuwe woonproject zal de voorziening meer kunnen tegemoet komen aan de principes van volwaardig burgerschap. GVT Gandae zal meer kansen kunnen bieden voor zelfbepaling en zelfontplooiing. Ook zal de voorziening meer kunnen tegemoet komen aan de behoeften en verlangens naar een zelfstandiger functioneren, voor de bewoners die dit willen. Voor de bewoners die niet willen, zal GVT Gandae beter hun verlangens en behoeftes kunnen invullen omtrent zorg en ondersteuning. Tenslotte zal GVT Gandae een zinvollere dagbesteding op maat kunnen aanbieden en beter tegemoet kunnen komen aan de rechten van de gebruikers, bijvoorbeeld recht op privacy.

3.5.2 Bevorderen van kwaliteit van leven

Het uitgangspunt van het nieuwe woonproject is het bevorderen van kwaliteit van leven. Door het aanbieden van een aangepaste woon- en leefsituatie zal GVT Gandae meer tegemoet kunnen komen aan de wensen en behoeften van haar bewoners en zal dit invloed hebben op de verschillende dimensies van leven: persoonlijke ontplooiing, emotioneel welbevinden, inter-persoonlijke relaties, fysiek welbevinden, materieel welbevinden, zelfbepaling, rechten en plichten (Schalock en Verdugo, 2002). Naast deze invloed op de verschillende levensdomeinen, zal een aangepaste woon- en leefsituatie ertoe leiden dat GVT Gandae de heersende paradigma's binnen de voorziening kwaliteitvoller kan invullen. Hieronder zal ik aan de verschillende dimensies van kwaliteit van bestaan een praktijkvoorbeeld koppelen in verband met de impact van de kleinschaligere woonvormen.

3.5.2.1 Dimensies van leven (Shalock en Verdugo, 2002)

Emotioneel welbevinden: Bijvoorbeeld: Met mensen kunnen samenwonen waarbij je goed bij voelt en waar je het goed mee kan vinden.

Interpersoonlijke relaties: Bijvoorbeeld: Bezoek van familie, vrienden, enz. kunnen ontvangen in je eigen huis.

Materieel welbevinden: materiële omstandigheden die je je menselijke waardigheid doen behouden. Bijvoorbeeld: Voldoende ruimte hebben om te leven, een eigen slaapkamer hebben, je eigen spulletjes kunnen houden dat je leuk vindt.

Persoonlijke ontplooiing: Bijvoorbeeld: zelf je dag zinvol kunnen invullen, een hobby beoefenen die je zelf leuk vindt, vaardigheden leren die je wil kunnen.

Lichamelijk welbevinden: Bijvoorbeeld: Naar de dokter kunnen gaan, de nodige medicatie en verzorging ontvangen.

Zelfbepaling: Bijvoorbeeld: Zelf kunnen kiezen hoe je kamer inricht, zelf kiezen wanneer je thuis komt.

Sociale inclusie: Bijvoorbeeld: in de samenleving wonen, lid zijn van een vereniging.

Rechten: Bijvoorbeeld: recht op privacy, recht op ondersteuning in het dagelijkse leven, recht op gelijkwaardigheid.

3.5.3 *Ondersteuning*

GVT Gandae wil zijn gebruikers ondersteuning op maat aanbieden. Dit houdt in dat die ondersteuning in overeenstemming is met de verlangens en behoeften van de gebruiker. Door over te schakelen naar kleinschaligere woonvormen zal GVT Gandae meer tegemoet kunnen komen aan de gevraagde ondersteuning zowel voor diegene die zelfstandiger willen gaan wonen, als voor diegene die in het moederhuis willen gaan wonen. GVT Gandae zal de gebruikers die ervoor kiezen om in de huisjes te gaan wonen beter kunnen ondersteunen in de vaardigheden die bewoners willen aanleren, men zal de bewoners beter kunnen ondersteunen bij de persoonlijke daginvulling en de dagdagelijkse activiteiten, om zo een groter zelfstandig functioneren, participatie en inclusie te beogen. Verder zal de voorziening meer kwalitatieve zorg en ondersteuning kunnen bieden aan de gebruikers die dit verlangen en hieraan behoefte hebben.

3.5.4 *Zelfbepaling*

Een ander belangrijk principe is zelfbepaling van de gebruikers. Het nieuwe woonproject zal de zelfbepaling van de gebruikers vergroten. De bewoners zullen meer kansen krijgen om dingen zelf te bepalen en hun leven zelf te organiseren. Het is in de eerste plaats ook de bedoeling dat de gebruikers hun keuze met wie ze willen samenwonen, kenbaar mogen maken. Omdat de keuze van de bewoners niet in elk geval mogelijk zal zijn, zijn er ook andere criteria ontwikkeld om de huizen in te delen. Ik kom hier in hoofdstuk vier uitgebreid op terug.

3.5.5 *Emancipatie*

Bij het overschakelen naar de kleinschaligere woonvormen wordt de mening en de beleving van de gebruikers in acht genomen en is er hier de nodige aandacht voor. Er wordt

geluisterd naar met wie ze willen samenwonen, wat ze verlangen in hun nieuw huis, hoe ze het willen inrichten, welke mate en bij wat ze ondersteuning verlangen, enz. Er wordt in dialoog getreden met de gebruikers en ze worden gestimuleerd om hun behoeften en verlangens te uiten omtrent de nieuwe woonvorm.

3.5.6 *Inclusie*

Het feit dat GVT Gandae wil overschakelen naar kleinschaligere woonvormen, duidt erop dat ze streeft naar inclusie voor haar gebruikers in de samenleving. GVT Gandae benadert zijn gebruikers als burgers met gelijke rechten en plichten en wil via de kleinschaligere woonvormen hen de kans geven om nog meer deel te nemen aan de samenleving en wil hen de kans geven om deel te zijn van de samenleving.

3.5.7 *Ondersteuning persoonlijk netwerk*

Door het feit dat GVT Gandae de kwaliteit van leven van zijn gebruikers wil bevorderen, willen zij ook ondersteuning bieden aan het ontwikkelen van persoonlijke netwerken. GVT Gandae vindt het belangrijk dat het persoonlijk netwerk nauw betrokken is bij de gebruiker. Ook bij de overschakeling naar kleinschaligere woonvormen zal de voorziening zijn gebruikers blijven ondersteunen in het behouden en opbouwen van een persoonlijk netwerk. verder zal GVT Gandae blijven openstaan voor dialoog met het persoonlijk netwerk om zo een groter emotioneel welzijn en inclusie te beogen. Bijvoorbeeld door een nieuwsbrief omtrent de nieuwe woonvormen van GVT Gandae. Wel is het zo dat de voorziening minder beroep kan doen op de ondersteuning van het netwerk van de gebruikers ,bij de overstap naar de nieuwe woonvormen. De twee redenen daarvoor zijn dat het sociaal netwerk van de meeste gebruikers al vrij verouderd is en dat bij de meeste gebruikers, het sociaal netwerk beperkt is. Omwille van deze reden heeft GVT Gandae in 2010 een vrijwilligerswerking opgestart, om de gebruikers te ondersteunen naar de ingrijpende overstap naar de meer kleinschalige woonvormen en het meer zelfstandig functioneren. De voorziening verwacht van de vrijwilligers een lange termijn verbintenis, zodat er extra vertrouwenspersonen zijn om de gebruikers volwaardig te ondersteunen bij de overgang naar de nieuwbouw.

3.6 **TOT SLOT**

He is duidelijk GVT Gandae niet meer kan tegemoet komen aan de wensen en behoeften van haar gebruikers in verband met de aspecten ruimte, mobiliteit en zelfstandig functioneren. De infrastructuur is niet meer aangepast aan de noden van de doelgroep en de verouderde populatie binnen GVT Gandae. Door de beperkte ruimte en middelen kan GVT Gandae niet de zelfstandigheid stimuleren en bereiken bij haar gebruikers die ze zou willen. Niet alleen om deze redenen wil GVT Gandae overschakelen naar meer kleinschalige woonvormen. Ook omdat ze haar gebruikers de kans wil geven om een volwaardige plaats in te nemen in de samenleving en hen de ruimte te bieden voor zelfbepaling en persoonlijke ontplooiing. Ik het volgende hoofdstuk zal ik dieper ingaan op de overstap naar de meer kleinschalige woonvormen.

4 DE NIEUWE WOONVORMEN IN DE PRAKTIJK

4.1 INLEIDING

In dit laatste hoofdstuk zal ik het hebben over mijn project in de praktijk. Ik zal eerst een korte omschrijving geven van mijn project om zo meer duidelijkheid te scheppen. Verder zal ik de ondernomen stappen in het verleden voor het indelen van de huizen toelichten. Hierbij zal ik aangeven wat de voor- en nadelen waren van het eerste onderzoek. De reden waarom ik dit vermeld is omdat het van belang was voor mijn eigen praktijkstudie. Zo kon ik zien wat er al ondernomen was, wat er bruikbaar en minder bruikbaar was en hoe ik het anders kon doen. Tenslotte zal ik het hebben over mijn eigen praktijkstudie, de uitwerking ervan, het resultaat en de meerwaarde voor GVT Gandae. Ik zal afsluiten met een kritische beschouwing over wat er goed en minder goed was aan mijn project.

4.2 KORTE OMSCHRIJVING PROJECT

Aangezien GVT Gandae binnen twee jaar wil overschakelen naar kleinschaligere woonvormen, moet er een manier gevonden worden dat de indeling van de huizen kan gebeuren op zo een manier dat het past in de principes van het burgerschapsparadigma. Dit wil zeggen dat de gebruikers inspraak moeten hebben in het verdelen van de huizen. Zij moeten hun verlangens en mening kunnen uit met wie ze graag zouden willen samenwonen en met wie niet. Zij moeten de kans krijgen om dit- voor zo ver dit mogelijk is- zelf te bepalen met wie ze willen samenwonen. Mijn doelstelling was om vanuit deze visie een manier te vinden om de gebruikers van GVT Gandae in te delen in de vier nieuwe huizen en het hoofdhuis.

‘Recht tot spreken impliceert het recht op een volwaardig bestaan’.

(Rosalie, 2010)

4.3 HET INDELEN VAN DE HUIZEN: ONDERZOEKEN DOOR GVT GANDAE

4.3.1 Onderzoeken in het verleden door GVT Gandae

Hier zal ik een beschrijving geven van de onderzoeken voor het indelen van de huizen. De onderzoeken in het verleden zijn: het objectief woononderzoek en het praktijkonderzoek: ParadigmawEEK. De informatie omtrent de toepaste methoden in het verleden in verband met het indelen van de huizen in de toekomst, is afkomstig van het Dossier toekomst GVT Gandae.

4.3.1.1 Objectief woononderzoek

Hieronder zal ik het objectief woononderzoek beschrijven. Het onderzoek bestaat uit drie stappen, die ik ook verder zal toelichten. Ook zal ik de meerwaarde voor GVT Gandae en de sterke en zwakke componenten van dit onderzoek bespreken.

Ten gevolge van de nieuwe woon- en leefsituatie kreeg de voorziening te kampen met de vraag wat de verwachtingen waren van haar gebruikers hieromtrent. Verder rees ook de vraag hoe ze haar bewoners zou indelen in de nieuwe huizen. Aangezien GVT Gandae het burgerschapsparadigma en kwaliteit van leven als grondkader hanteert, hechten zij veel belang aan de inspraak, zelfbepaling, wensen en behoeften van de gebruikers. Naar aanleiding van deze nieuwe woon- en leefsituatie en ten gevolge van de heersende paradigma's werd er een objectief woononderzoek opgezet. Dit onderzoek heeft plaats gevonden in 2000- 2001 en gebeurde in samenspraak met vzw De Kei (onafhankelijke vzw gericht

naar vorming en reizen met volwassenen met een handicap) (Dossier toekomst GVT Gandae, 2001).

4.3.1.1.1 Algemene doelstellingen objectief woononderzoek

Met dit objectief woononderzoek wou GVT Gandae haar gebruikers in de eerste plaats bewust maken van hun huidige woon- en leefsituatie en hen laten nadenken over hun toekomstverwachtingen omtrent de nieuwe woonvormen. Verder wou men informeren bij de ouders, voogden of familie over wat hun toekomstverwachtingen waren ten aanzien van GVT Gandae. Dit gebeurde aan de hand van een vragenlijst op maat. Tenslotte was het de bedoeling om de toekomstverwachtingen van de gebruikers, ouders, voogden en familie te linken aan de mogelijke woonvormen om zo te komen tot een mogelijke woonvisie (Dossier toekomst GVT Gandae, 2001).

4.3.1.1.2 De drie stappen van het objectief woononderzoek

Het objectief woononderzoek bestond uit drie stappen, die plaatsvonden in de periode van december 2000 tot april 2001. de drie stappen zijn: individueel werkstuk, informeren en bevragen van alle betrokkenen en een informatie- en bevragingmoment met alle betrokkenen. Ik zal deze drie stappen hieronder beknopt toelichten.

4.3.1.1.2.1 Stap één: individueel werkstuk

Om deze algemene doelstellingen te kunnen bereiken heeft GVT Gandae in samenspraak met de Kei ervoor gekozen om te werken met een individueel werkstuk. Om efficiënt met het werkstuk te kunnen werken werden alle bewoners verdeeld in niveaugroepen van een zevental personen. Er werd individueel aan de vragenlijsten gewerkt. Het individueel werkstuk omvat een visueel ondersteunde bevraging omtrent de verschillende aspecten van de huidige en toekomstige woonsituatie. De bedoeling van het werkstuk was ten eerste om de huidige situatie te inventariseren met visueel en schriftelijk materiaal. Ten tweede wou men zicht krijgen op de toekomstverwachtingen van de bewoners. Na deze individuele bevraging werden de resultaten gerapporteerd aan de begeleiding van GVT Gandae door de verantwoordelijke van de vormingsdienst De Kei (Dossier toekomst GVT Gandae, 2001). Het individueel werkstuk leverde volgende resultaten op in verband met de belangrijkste vragen en verwachtingen van de betrokkenen:

Droomplaats: liefst in Gent. Dicht bij een openbaar vervoer en een kern waar de gebruikers zich kunnen integreren en gebruik maken van wat andere diensten hen kan aanbieden.

Droomformule: wonen in kleine groepen, op zoek naar privacy;

Kamersituaties: iedereen wil beschikken over een één- of tweepersoonskamer, afhankelijk van of het een koppel is die gaat samenwonen. De mogelijkheid krijgen om te beschikken over onder andere een tv, eigen meubelen.

Begeleiding: begeleiding op maat, op vraag: sommige gebruikers verlangen veel begeleiding en andere minder.

Toekomstverwachtingen: de oudere bewoners moeten verder worden begeleid in een aangepaste accommodatie.

Daginvulling: de huidige daginvulling moet behouden worden voor diegene die niet meer kunnen werken. Ze moet aangepast worden aan een nieuwe infrastructuur

(Dossier toekomst GVT Gandae, 2001).

4.3.1.1.2.2 Stap twee: informeren en bevragen alle betrokkenen

In de tweede stap van dit woononderzoek werd aan alle voogden, ouders en relevante familieleden het werkstuk van hun familielid bezorgd. Verder werd dit werkstuk met hun be-

sproken en werd er gepeild naar hun toekomstverwachtingen (Dossier toekomst GVT Gandae, 2001).

4.3.1.1.2.3 Stap drie: Informatie- en bevragsingsmoment met alle betrokkenen

Na het informeren en bevragen van alle betrokkenen, werd er een officieel informatie- en bevragsingsmoment voorzien. Het doel van dit moment was het geven van informatie over de verschillende woonmogelijkheden en deze informatie koppelen aan de wensen, verwachtingen en bedenkingen, zowel van bewoners als van familieleden. De verschillende woonmogelijkheden werden op een gestructureerde, duidelijke en visuele manier voorgesteld aan de gebruikers en directe betrokkenen. De verschillende woonvormen waren wonen in een GVT, wonen in een beschermd wonen of begeleid wonen. Verder kregen de bewoners en de betrokkenen de gelegenheid om hun vragen te stellen aan experts. Ten slotte werd alles besproken met de betrokkenen en de bewoners, met als doelstelling om tot een gefundeerde keuze of voorkeur te komen voor een bepaalde woonvorm of woontraject. Dit gebeurde via een formulier waar de betrokkenen hun voorkeur konden op aanduiden (Dossier Toekomst GVT Gandae, 2001).

4.3.1.1.3 Meerwaarde van het objectief woononderzoek voor de indeling van de nieuwe huizen

Door middel van dit objectief woononderzoek heeft GVT Gandae meer zicht gekregen op de toekomstverwachtingen, de verlangens en behoeften van de gebruikers en de directe betrokkenen. Hierdoor kon GVT Gandae dit koppelen aan de eigen doelstellingen en vooropstellingen in verband met de kleinschaligere woonvormen in de toekomst. Ook kreeg de voorziening een beter zicht op de ondersteuningsvraag en de beleving van de gebruikers. Hieruit volgde dat GVT Gandae meer richtlijnen had voor de invulling en organisatie van de kleinschaligere woonvormen in de toekomst.

4.3.1.1.4 Kritische beschouwing objectief woononderzoek

In deze kritische bespreking zal ik het vooral hebben over de eerste stap van het onderzoek, nl. het individueel werkstuk. Deze vragenlijst bevat zowel sterke als zwakke componenten. Ik zal deze hieronder verder toelichten.

4.3.1.1.4.1 Sterke componenten

Het feit dat de vragenlijst uit verschillende luiken bestaat, elke voorzien van een ander kleur, maakt het overzichtelijk voor de gebruikers. De vragen zijn voorzien van pictogrammen en illustraties, waardoor de gebruikers zich de vragen kunnen visualiseren en waardoor ze grotendeels zelf de vragenlijst kunnen invullen of zelf kunnen mee volgen. In de vragenlijst komen er veel aspecten aan bod omtrent het wonen nu en de verwachtingen, verlangens omtrent het wonen in de toekomst. Bijvoorbeeld: droomplaats, met hoeveel ze willen samenwonen, vaardigheden die men nog wil aanleren. Verder wordt ook het aspect begeleiding en mate van ondersteuning aan bod. Bijvoorbeeld: mate van ondersteuning bij huishoudelijke taken en alledaagse dingen. Hierdoor kreeg GVT Gandae informatie over veel verschillende aspecten in verband met de kleinschaligere woonvormen in de toekomst.

4.3.1.1.4.2 Zwakke componenten

De vragenlijst is nogal uitgebreid, waardoor het niet volledig op maat is van de gebruikers. De gebruikte pictogrammen zijn niet altijd even duidelijk, zijn wat verouderd en zijn niet altijd juist gekozen voor de overeenkomstige vraag. Sommige vragen in het individueel werkstuk zijn niet concreet genoeg voor de doelgroep, waardoor concrete antwoorden soms ontbreken. Uiteindelijk gaat de vragenlijst meer over de toekomstverwachtingen over de nieuwe huizen: waar, met hoeveel, materieel verlangen, mate van ondersteuning, vaardigheden die men nog wil leren, beleving van het wonen in GVT Gandae. Er zijn geen criteria

opgenomen in de vragenlijst voor het verdelen van de gebruikers in de huizen in de toekomst.

4.3.1.2 Praktijkonderzoek: ParadigmawEEK

Na het toelichten van het concept van het praktijkonderzoek, zal ik de acht fasen en de resultaten van het onderzoek kort beschrijven.

4.3.1.2.1 Het concept

Naar aanleiding van de kleinschaligere woonvormen in de toekomst heeft GVT Gandae een praktijkonderzoek opgericht. Dit praktijkonderzoek bestond uit een voorbereiding samen met de begeleiders en de gebruikers in de voorziening en een uitvoering in de praktijk. Dit praktijkuitvoering vond plaats in Center Parcs in 2008 en hield in dat de bewoners in kleine huisjes gingen gaan samenwonen als voorbereiding op de toekomst. Dit praktijkonderzoek kreeg de naam paradigmawEEK. Het praktijkonderzoek bestond uit acht fasen. Ik zal deze fasen hieronder kort toelichten.

4.3.1.2.2 De acht fasen van het praktijkonderzoek

4.3.1.2.2.1 Fase één

In de eerste fase van het onderzoek werden de bewoners bevraagd over met wie ze wilden samenwonen in een huis. Hiervoor werd een sociogram opgesteld, waarbij de gebruikers aan aantal personen aanduidden met wie ze zeker wilden samenwonen en met wie zeker niet. Het doel hierbij was om de gebruikers te laten inzien dat ze niet enkel konden samenwonen met de mensen die ze gekozen hadden. Ook was het doel hierbij om zicht te krijgen op de bewoners die niet gekozen werden (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.2 Fase twee

In fase twee van het onderzoek gingen de bewoners per huisje samen zitten om hun begeleiders te kiezen. Dit gebeurde via naamkaartjes van de begeleiders. De bewoners moesten in onderlinge afspraak de naamkaarten rangschikken volgens voorkeur. Het doel van deze fase was de gebruikers laten inzien dat ze in groep leven en dat dit vraagt om compromissen sluiten, ook al wordt de inspraak van de gebruiker groter (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.3 Fase drie

In de derde fase van het onderzoek bespreken de bewoners van ieder huisje gezamenlijk het eetbudget. Aan de hand van een vooropgesteld budget werd samen met een begeleider een schema opgesteld naar maaltijden toe. Het doel hierbij was om de bewoners gezamenlijk beslissingen te leren maken en dat hun keuze niet enkel afhankelijk is van hun wensen, maar ook van het budget (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.4 Fase vier

In fase vier kregen de bewoners de kans om de activiteiten te kiezen waaraan ze die week wilden deelnemen. Er werd een standaardpakket van activiteiten voorzien, waaruit de bewoners konden kiezen. Met de aandachtsbegeleider werd bekeken aan welke activiteit de gebruiker wou en kon deelnemen (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.5 Fase vijf

In deze fase werd door de begeleiders een draaiboek gemaakt van alle praktische zaken. Tijdens de vergadering werd tijd voorzien om dit op te stellen. Het doel was om een succesvolle werking te beogen binnen een burgerschapsmodel (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.6 Fase zes

In de zesde fase is een tweede begeleider van elk huisje gaan samen zitten met de gebruikers om het draaiboek te concretiseren. Elke gebruiker kreeg een verantwoordelijkheid toebedeeld omtrent de taken in de huisjes. Het doel was om de gebruikers compromissen te leren sluiten en hen laten inzien dat de nieuwe werking, ook het nemen van verantwoordelijkheden inhoudt (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.7 Fase zeven

Fase zeven van het praktijkonderzoek was het uiteindelijke weekend waarin de gebruikers samen in de verschillende huizen hebben gewoond, het was een eerste ervaring met de toekomst. Het doel hierbij was dat de gebruikers een ontspannend weekend hadden en tegelijkertijd verantwoordelijkheden konden opnemen. Voor de begeleiders was het doel om problemen te leren oplossen volgens de principes van het burgerschapsmodel (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.2.8 Fase acht

In de laatste fase werd het verloop van het weekend geëvalueerd door het team. Er werd gekeken wat goed en minder goed gelopen was, wat de aandachtspunten waren voor in de toekomst en hoe de beleving was van de gebruikers. Verder werd er een afrondingsmoment voorzien voor de bewoners. Het uiteindelijk doel was om dit alles te koppelen aan de kleinschaligere woonvormen in de toekomst (Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.3.1.2.3 Resultaten praktijkonderzoek: Center Parcs

Hierbij zal ik een beknopt overzicht geven van de algemene beleving van het weekend van de professionals van GVT Gandae. Deze beleving gaat over hoe zij het zelf ervaren hebben en over hoe de bewoners het weekend ervaren hebben. De algemene beleving gaat vooral over de aspecten: wonen in kleine groep, conflicten, verantwoordelijkheidszin bij de bewoners, zelfstandig functioneren van de bewoners. Ik zal deze aspecten nu toelichten.

Wonen in kleine groep: Over het algemeen hebben de bewoners het wonen in kleine groep positief ervaren. De bewoners waren in staat om rekening te houden met elkaar en er was meestal een goede sfeer in de huisjes. De bewoners waren respectvol naar elkaar toe en hebben genoten van het leven in een kleine groep. Naar de mening van enkele begeleiders waren de bewoners 'werkbaarder' in de kleine groep.

Conflicten: Bij het samenleven in kleine groepen waren er minder conflicten in vergelijking met het samenleven in grote groepen. Sommige begeleiders waren van mening dat conflicten meer voelbaar zijn voor een individu in een kleine groep.

Verantwoordelijkheidszin: naar de beleving van de begeleiders was het voor de bewoners soms moeilijk om de afgesproken verantwoordelijkheden te dragen. Volgens sommige begeleiders ontbrak het de bewoners aan verantwoordelijkheidszin.

Zelfstandig functioneren van de bewoners: Door de permanente begeleiding in de voorziening konden de bewoners weinig zelfstandig functioneren in de huisjes. Er is sprake van een aangeleerd afhankelijkheid bij de bewoners. Plannen op lange termijn was ook moeilijk voor de bewoners. Wel voelden de bewoners zich gesterkt in hun eigenheid door de kansen die ze kregen voor het zelfstandig functioneren en voor zelfbepaling.

(Dossier ParadigmawEEK GVT Gandae, 2008).

4.4 HET INDELEN VAN DE HUIZEN: EIGEN PROJECT

4.4.1 *Inleiding*

Zoals ik eerder al vermeld heb gaat mijn project over het indelen van de bewoners in de nieuwe huizen in de toekomst. Ik moet eerlijk bekennen dat het project minder eenvoudig was dan dat ik aanvankelijk dacht. Ik wist dat het een theoretisch onderwerp was, maar heb misschien genoeg stilgestaan bij de moeilijkheid van de praktijk, nl. het effectief komen tot een kwalitatieve vragenlijst met de juiste criteria. Bij het opstellen van de vragenlijst moest ik niet alleen rekening houden met de principes van het burgerschapsparadigma, bijvoorbeeld dat de bewoners inspraak moeten hebben met wie ze willen samenwonen, maar ook het feit dat aan die keuze niet in alle omstandigheden kan tegemoet gekomen worden. Een belangrijk aspect is ook dat sommige bewoners uit de boot vallen, waar niemand wil mee samenwonen en daarvoor moet ook een oplossing gevonden worden. En wat met koppels waarbij de ene persoon wel wil samenwonen en de andere niet?

Ik heb voor gekozen om te werken met een vragenlijst die ik individueel met iedere bewoners heb doorgenomen. Hieronder zal ik de opbouw van de vragenlijst verder toelichten, met daaraan gekoppeld de bespreking van de sterke en zwakke componenten van de vragenlijst. Verder zal ik de resultaten van mijn project preciseren met daarbij een kritische beschouwing en eigen beleving van het project.

Ik kan stellen dat mijn project uit drie grote fasen bestond. Deze fasen zijn kennis maken met de bewoners tijdens het stagelopen, de vragenlijst opstellen en afnemen en een gedeeltelijke verwerking van de vragenlijsten, zodat GVT Gandae een overzicht krijgt van de bruikbare criteria in verband met de indeling van de huizen.

4.4.2 *Opbouw vragenlijst: bevraging van de gebruikers van GVT Gandae; een eerste stap naar het indelen van de nieuwe huizen.*

Voor ik deze vragenlijst heb opgesteld was het naast het inhoudelijk aspect van belang om stil te staan bij de doelgroep waarvoor de vragenlijst bedoeld was. Wat is er voor hen belangrijk dat ze kunnen volgen of eventueel zelf de vragenlijst kunnen invullen? Gebruik van duidelijke visualisatie, duidelijke pictogrammen, concrete vragen, enz. Inhoudelijk was het belangrijk dat enerzijds de vragen op maat waren van de gebruikers en anderzijds dat ik met de vragen concrete en bruikbare informatie kon verzamelen in het kader van de toekomstige kleinschaligere woonvormen. Hieronder zal ik de opbouw en de inhoud van de vragenlijst verder verduidelijken.

4.4.2.1 Opbouw vragenlijst

De vragenlijst bestaat uit acht luiken. Ieder luik bevraagt een specifiek aspect in verband met de kleinschaligere woonvormen in de toekomst. Ik zal deze luiken nu kort beschrijven.

4.4.2.1.1 Luik één

In het eerste luik wordt bevraagd welke woonvorm (zelfstandiger in een kleine groep of in het moederhuis) de gebruikers verlangen in de toekomst en met wie ze willen samenwonen en met wie zeker niet.

4.4.2.1.2 Luik twee

Doordat niet in alle omstandigheden aan de keuze van de gebruikers kan tegemoet gekomen worden, heb ik een aantal criteria gekozen om eventueel aan de hand van die criteria de gebruikers te verdelen. Voorbeelden van die criteria zijn: tv-programma's, muziek.

4.4.2.1.3 Luik drie

Luik drie gaat over de inrichting van de huizen. Bijvoorbeeld: Wat vind je belangrijk aan de inrichting van de woonkamer? Opnieuw criteria waarbij overeenkomsten kunnen gevonden worden, indien niet voldaan kan worden aan de keuze van de gebruikers omtrent hun huisgenoten.

4.4.2.1.4 Luik vier

Luik vier bevat ook criteria waarop ik mijn kan baseren voor de indeling van de nieuwe huisjes. Het gaat over wat de gebruikers verlangen van hun medebewoners. Bijvoorbeeld: Wat vind je niet leuk dat mensen zouden doen waarmee je zou samenwonen?

4.4.2.1.5 Luik vijf

In dit luik worden algemene criteria aangehaald waarop de verdeling kan gebaseerd worden. Bijvoorbeeld: Zou je graag bezoek krijgen in je nieuwe huis of liever niet? Zou je liever met mensen samenwonen die gaan werken of met mensen die op pensioen zijn?

4.4.2.1.6 Luik zes

Luik zes handelt over de mate van zelfstandigheid in de toekomst. De gebruikers worden bevraagd over de huishoudelijke taken, dagelijkse activiteiten en hun behoefte hierbij aan ondersteuning in de toekomst. Bijvoorbeeld: zorgen voor avondeten, boodschappen doen, kleren wassen, papieren invullen. Welke vaardigheden die ze in de toekomst nog willen aanleren is ook opgenomen in dit luik.

4.4.2.1.7 Luik zeven

Hier gaat het over de beleving van de gebruikers in verband met de toekomstige woonvormen. Op die manier krijgt GVT Gandae meer zicht op de huidige beleving van haar gebruikers omtrent de huisjes in de toekomst. Voorbeelden van vragen zijn: maak je je zorgen over bepaalde zaken in verband met de nieuwe woonst? Ben je blij dat je binnen een paar jaar verhuist?

4.4.2.1.8 Luik acht

In het laatste luik gaat het kort over inspraak. Bijvoorbeeld: met welke dingen wil je dat er zeker rekening gehouden wordt bij de verdeling van de huisjes? Wie zou je graag betrokken zien van begeleiding?

Ik heb de vragenlijst met iedere gebruiker individueel ingevuld. Afhankelijk van de gebruiker duurde de vragenlijst soms ietsje minder lang of wat langer. De gemiddelde tijdspanne was een half uur per gebruiker. Ik heb de vragenlijst afgenomen op afgesproken momenten, in samenspraak met de gebruikers. Dit was zowel overdag, tussen de huishoudelijke taken en de activiteiten door als 's avonds na het avondeten.

4.4.3 *Sterke en zwakke componenten van de vragenlijst*

Tijdens het afnemen van de vragenlijst heb ik ondervonden dat de vragenlijst werkbaar was, maar er zijn ook aandachtspunten uit de bus gekomen. Ik zal de sterke en zwakke componenten nu bespreken.

4.4.3.1 Sterke componenten

Het feit dat de vragenlijst opgebouwd is uit verschillende luiken, maakt het voor de gebruikers overzichtelijk. De vragen zijn voorzien van duidelijk en hedendaagse pictogrammen, waardoor de gebruikers zich de vragen visueel kunnen voorstellen, ze zich beter kunnen inleven en de vragenlijst goed kunnen volgen of eventueel zelf kunnen invullen. In de vra-

genlijst zijn er criteria opgenomen waarop de indeling van de huizen kan gebaseerd worden, naast de keuze van de gebruikers voor hun huisgenoten. Positief is dus ook dat GVT Gandae zicht krijgt op de keuze van de gebruikers omtrent hun medebewoners, met wie willen ze samenwonen, met wie niet, wie valt er uit de boot. Ook het feit dat het aspect graad van zelfstandigheid in de toekomst, is opgenomen in de vragenlijst is positief. Het zorgt voor recente informatie omtrent dit aspect, waardoor de voorziening dit kan koppelen aan de toekomst. Tenslotte wordt de beleving van de gebruikers bevraagd in verband met de toekomstige woonvormen, waardoor GVT Gandae een zicht krijgt op de huidige ervaring van haar gebruikers.

4.4.3.1.1 Voorbeeld pictogram

Om de component hedendaagse en duidelijke pictogrammen te illustreren, wil ik graag dit voorbeeld geven. Dit omdat visualisatie een belangrijk aspect is bij deze doelgroep.

Met wie zou je graag willen samenwonen?

(Bron: www.sclera.be)

4.4.3.2 Zwakke componenten

Tijdens het afnemen van de vragenlijst heb ik ondervonden dat het niet op maat was van alle bewoners. Voor sommige bewoners duurde de vragenlijst te lang. Sommige luiken bevatten te veel vragen, waardoor ze soms hun concentratie verloren. Sommige vragen waren ook niet concreet genoeg, waardoor het voor sommige bewoners moeilijk was om deze te beantwoorden. Ik heb ook ondervonden dat sommige vragen te veel in dezelfde lijn lagen, waardoor ze niet altijd relevant waren. Tenslotte zijn de opgenomen criteria omtrent het kunnen indelen van de huizen niet altijd even goed gekozen en zijn dus niet allemaal bruikbaar. De aspecten van het burgerschapsparadigma zijn niet indringend genoeg aanwezig in de vragenlijst.

4.4.3.3 Wat neem ik mee naar de toekomst

Moest ik in de toekomst opnieuw een vragenlijst moeten opstellen voor deze doelgroep omtrent dit thema zou ik volgende aspecten anders aanpakken:

Ik zou de vragenlijst beknopter maken met concretere en relevantere vragen die de kern aanreiken. Ik zou bijvoorbeeld minder open vragen kunnen opnemen in de vragenlijst en meer werken met keuzemogelijkheden. Bijvoorbeeld bij de vraag: wat vind je belangrijk aan de inrichting van de woonkamer, zou ik op voorhand al een paar aspecten kunnen vastleggen, waarbij de gebruikers die moeten aankruisen. Tenslotte zou ik nog meer of andere criteria gebruiken die bruikbaar zijn voor het indelen van de huizen naast de keuze van de gebruikers in verband met hun toekomstige huisgenoten.

4.4.4 Resultaten: opgenomen criteria

Hieronder zal ik de resultaten van het project beschrijven waarbij ik de criteria zal toelichten die ik opgenomen heb in het document.

4.4.4.1 Resultaten

4.4.4.1.1 Criteria

Bij de verwerking van de vragenlijsten heb ik ondervonden dat de vooropgestelde criteria niet allemaal geschikt waren voor de indeling van de huizen. Ik heb er voor gekozen om bij de verwerking van de vragenlijsten een aantal min of meer bruikbare criteria te selecteren. De criteria zijn: wil ik in een huisje wonen, wil ik in het moederhuis wonen, ik wil samenwonen met, ik wil niet samenwonen met, muziekkeuze, tv programma's, inrichting van de keuken, inrichting van de woonkamer, alledaagse activiteiten die men samen met de huisgenoten wil doen, alledaagse activiteiten die men alleen wil doen (bijvoorbeeld: eten, uitstapjes, huishoudelijke taken), of men bezoek gewenst vindt, of men met mensen wil samenwonen die op pensioen zijn of die gaan uit werken en tenslotte, dingen die men zeker niet wil in het nieuwe huis.

Ik zal nu de reden voor deze keuze meer specificeren:

De eerste vier criteria geven aan dat de bewoners ook inspraak mogen hebben over met wie ze willen samenwonen of niet willen samenwonen en in welke woonvorm.

Dit kan ik linken aan het burgerschapsparadigma. De gebruikers zouden zoveel als mogelijk zelf moeten kunnen bepalen hoe en met wie ze toekomst willen invullen. De gebruikers hebben recht op inspraak en hun mening uiten en zelf te bepalen of ze al dan niet zelfstandiger willen wonen in de toekomst. Wel is het zo dat aan de keuze voor de huisgenoten niet in alle omstandigheden kan aan tegemoet gekomen worden. De gebruikers kunnen dan misschien niet volledig zelf kiezen met wie ze willen samenwonen, toch vind ik het wel belangrijk dat er rekening gehouden wordt met hun keuze van niet willen samenwonen met bepaalde personen. Als mensen moeten samenwonen met andere mensen waarmee ze het niet kunnen vinden, dan zal dit niet bevorderlijk zijn voor de 'groeps sfeer', het emotioneel welzijn van de bewoners en zal dit beperkend zijn voor kwaliteit van leven.

De andere criteria zijn aspecten waarop GVT Gandae zich kan baseren voor de indeling van de huizen, naast de persoonlijke keuze van de gebruikers voor de toekomstige huisgenoten. Tegelijkertijd krijgen de gebruikers ook inspraak in verschillende aspecten van hun huis in de toekomst. Ook zijn het criteria waarin je gemakkelijk overeenkomsten kan zien tussen de verschillende gebruikers, waardoor een indeling in de huizen misschien mogelijk is.

Dit kan ik opnieuw linken aan het burgerschapsparadigma. Als de gebruikers hun in de toekomst goed kunnen voelen in hun toekomstige huizen, als kan voldaan worden aan hun materiële verlangens en behoeften en als ze inspraak hebben in de organisatie van hun dagdagelijks leven, zal dit bevorderend zijn voor de kwaliteit van bestaan van de gebruikers.

Het is geen eenvoudige opdracht om de gebruikers in te delen in de huizen, met het burgerschapsparadigma als grondkader. In hoeverre reikt de zelfbepaling en kan de voorziening daar aan tegemoet komen? Welke criteria moeten er vooropgesteld worden, zodat er in de praktijk effectief mee kan gewerkt worden? De criteria die opgenomen zijn in de vragenlijst zijn niet allemaal bruikbaar voor de indeling van de huizen. Toch hoop ik dat de door mij gekozen criteria en de overige informatie een meerwaarde kunnen betekenen voor de indeling van de toekomstige huizen van GVT Gandae.

4.4.4.2 Kritische beschouwing

Het project hield meer mogelijkheden in dan wat er uiteindelijk mee gedaan heb. Naast het opstellen en het afnemen van een vragenlijst had ik ook nog andere acties kunnen ondernemen. Bijvoorbeeld: via spelvormen laten ontdekken met wie ze willen en kunnen samenwonen. Ook had ik de vragenlijsten beter en in meer samenspraak met GVT Gandae kunnen opstellen, zodat het nog van grotere meerwaarde kon zijn voor de voorzienig en haar toekomstplannen. Verder had ik qua organisatie de vragenlijsten vroeger tijdens mijn stage moeten afnemen, zodat er meer tijd was en ik het afnemen van de vragenlijsten meer kon spreiden. Uiteindelijk heb ik alle gebruikers kunnen bevragen op de afgesproken moment met de gebruikers, wat dan wel positief is. Tenslotte had ik nauwer moeten samenwerken met orthopedagoog in verband met het opstellen van de vragenlijsten. Naast het feit dat je zelfstandig dingen wil verwezenlijken, moet je je ook voldoende informeren en 'hulp' aanvaarden. Ik hoop toch dat de informatie, verkregen door het afnemen van de vragenlijsten, een meerwaarde kan betekenen voor de kleinschaligere woonvormen in de toekomst van GVT Gandae.

4.4.5 *Eigen beleving project*

Zoals ik eerder al vermeld heb vond ik het geen eenvoudig project. In de eerste plaats is de theoretische basis een doorbijter. In de tweede plaats is een manier vinden om de gebruikers in de delen in de huizen in het kader van het burgerschapsparadigma niet zo eenvoudig. Er zijn veel aspecten waarmee je moet rekening houden en ik vond het moeilijk om een evenwicht te vinden tussen zelfbepaling en wat er mogelijk is in de praktijk. Je wil aan de ene kant tegemoet komen aan de verlangens van de gebruikers, maar tegelijkertijd moet je hen ook duidelijk maken dat dit niet altijd mogelijk is omwille van uiteenlopende redenen. Bij het uitvoeren van dit project had ik wat een dubbel gevoel. Langs de ene kant vond ik het heel interessant en wou ik echt een bijdrage leveren, langs de andere kant schrikte het me ook wat af omdat het burgerschapsparadigma geen eenvoudig gegeven is in de praktijk. Ik had de kans gekregen om mijn steentje bij te dragen aan deze vernieuwingen van de voorziening en aan het bevorderen van kwaliteit van bestaan van haar gebruikers en ik heb die kans misschien niet met beide handen gegrepen. Ik had grondiger moeten stilstaan bij het opstellen van de vragenlijst, waardoor ze waardevoller kon zijn voor de toekomstplannen van GVT Gandae. Op het moment besef je dat niet echt, maar achteraf bekeken had ik meer kunnen doen met dit project. Ik had bijvoorbeeld een praktijkoefening kunnen opstellen met mijn indeling. Wel is het zo dat ik het soms moeilijk vond om het stagelopen te combineren met dit project. Langs de ene kant vervul je de functie van stagiair en ben je een werkracht en tegelijkertijd moet je een project opzetten. Het was soms moeilijk om beide in te vullen. Ook was het zo dat ik tijdens mijn stage zo weinig mogelijk het onderwerp mocht aansnijden bij de bewoners, omdat dit anders voor onrust zou kunnen zorgen in de leefgroepen. Ik vond dat soms wel wat jammer, ik had er graag meer met hen over gesproken en ik had ze graag meer voorbereid op dit project. Bij het afnemen van de vragenlijsten heb ik ondervonden dat het niet altijd even vlot ging en dat de vragenlijst niet helemaal voldeed aan mijn doelstelling die ik wou bereiken. Als je dan beseft dat de kans bestaat dat je kan falen in je opzet, dan is dat even niet zo een leuk gevoel. Maar ik heb eruit geleerd en ik neem de dingen die ik eruit geleerd heb, zeker mee naar de toekomst. Ik vond het wel een leuke ervaring om individueel te werken met de gebruikers en te luisteren naar hun verlangens, behoeften en hun beleving omtrent de kleinschaligere woonvormen in de toekomst. Ze waren zelf ook heel enthousiast om deel te nemen aan de vragenlijst en hun 'zegje' te kunnen doen. Zo kreeg ik ook een beetje een beeld van hoe de principes van het burgerschapsparadigma zijn uitwerking heeft in de praktijk en hoe de beleving hieromtrent is van de gebruikers. Desondanks ben ik blij dat ik dit onderwerp gekozen heb. Ik heb veel bijgeleerd en het was een verrijkende uitdaging. Ik vind het uiteindelijk zeer jammer dat ik niet geslaagd ben in mijn opzet. Ik vond het echt moeilijk om goede criteria op te stellen en de ontwikkelde criteria vond ik het niet eenvoudig om te verwerken. Ik had heel graag dat mijn project een meerwaarde kon geweest zijn

voor GVT Gandae en de bewoners. Ook had ik heel graag mijn steentje bijgedragen aan kwaliteit van bestaan van de bewoners. Toch hoop ik dat, via mijn project GVT Gandae wat meer informatie heeft gekregen over de verlangens en behoeftes van haar gebruikers in verband met de toekomstige woonvormen en dat mijn vragenlijsten toch een meewaarde kunnen bieden voor de toekomst.

' We moeten telkens weer erkennen dat onze nieuwe inzichten ons verrijken.'

(auteur onbekend).

ALGEMENE CONCLUSIE

Met deze scriptie heb ik geprobeerd een antwoord te vinden op hoe GVT Gandae zijn gebruikers kan indelen in de toekomstige meer kleinschalige woonvormen, met het burgerschapsparadigma als grondkader. Het doel was om een vragenlijst te ontwikkelen, waarin criteria opgenomen waren, die als handvaten kunnen dienen voor de indeling van de toekomstige huizen. Criteria waarbij ook de principes van het burgerschapsparadigma konden gerespecteerd worden. Het uiteindelijke doel van het project is om kwaliteit van leven en participatie van de gebruikers te bevorderen, of hier een steentje aan bij te dragen.

Uit de verwerking van de vragenlijsten komt naar voor dat de gebruikers een uiteenlopende keuze hebben omtrent de keuze van hun toekomstige huisgenoten. Ook zijn er bewoners waar bijna niemand wil mee samenwonen. Verder is het ook duidelijk dat de meeste gebruikers een uitgesproken mening hebben over de woonvorm die ze in de toekomst willen. Ook kunnen de meeste gebruikers duidelijk weergeven wat hun verlangens en behoeften zijn in verband met de nieuwe huizen, de inrichting, mate van ondersteuning en de dingen die ze in de toekomst willen.

Het is geen eenvoudige zaak om criteria te ontwikkelen voor het indelen van de huizen die effectief bruikbaar zijn in de praktijk en criteria die passen in de principes van het burgerschapsparadigma. Toch stel ik dat het zeker mogelijk om een indeling te maken waarbij de gebruikers zich goed voelen en waarbij tegemoet kan gekomen worden aan hun verlangens en behoeftes. Er zijn voorbeelden in de praktijk waar het wel mogelijk is. Bij deze wil ik dan ook de aanbeveling maken dat GVT Gandae voor de overstap naar de toekomstige meer kleinschalige woonvormen inspiratie kan vinden bij de Stichting Arduin in Nederland.

Ten slotte wil ik het belang van kwaliteit van leven, zelfbepaling, participatie aan de samenleving en inclusie van mensen met een verstandelijke beperking benadrukken. Ook wij, als burger en individu kunnen naast de hulpverlening een bijdrage leveren aan het verwezenlijken van het burgerschapsparadigma.

Tabellijst

Tabel 1: Drie paradigma's in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Tabel 2: De acht dimensies van de kwaliteit van bestaan volgens Schalock.

Tabel 3: : Praktijkgerichte ordening van de acht dimensies van de kwaliteit van bestaan volgens Schalock.

BIBLIOGRAFIE

- Van Gennep A., (2000). Emancipatie van de zwaksten in de samenleving over paradigma's van verstandelijke handicap. Amsterdam, Boom.
- Van den Beemt P.& Brouwer J.J.(2004). Arduin lijnen naar de toekomst,het burgerschapsparadigma. Antwerpen, Garant.
- Prakken J.& Zomerplaag J. (2002).Zonder beperkingen, deelname van mensen met een verstandelijke handicap aan de samenleving. Utrecht, NIZW.
- Van den Broeck I.(2003). Van dichtbij gezien, momenten uit het leven van mensen met een handicap. Heerenveen, Groen.
- De Baaij E.J., Hoekman J., Volman M.J.M.& Zaad C., (2006). Kwaliteit van bestaan bij mensen met een complex meervoudige beperking, NTZ, (2006) 1: 13 - 15.
- Frederiks B.J.M., Van Hooren R.H.& Moonen X.M.H., (2009). Het burgerschapsparadigma nader bekeken, NTZ, (2009) 1: 3 – 25.
- Van Gennep A.,(2009). Verstandelijke beperkingen als sociaal probleem, NTZ, (2009) 2: 101- 121.
- Pijpers V., Finkenflügel H.& Huijsman R., (2008). De onderbouwing van Supported living, NTZ, (2008) 4: 234 – 246.
- Van Hoof F., (2000). Bespreking 'Emancipatie van de zwaksten in de samenleving' Ad Van Gennep, het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid,(2000) 7: 1- 4.
- De Windt E. & Lannau S., (2009). Vergelijking van de kwaliteit van bestaan van mensen met een verstandelijke beperking met andere burgers uit de Zeeuwse samenleving: een onderzoek aan de hand van de Persoonlijke uitkomstenschaal (POS). Masterproef Pedagogische Wetenschappen, afstudeerrichting Orthopedagogiek. Gent, faculteit pedagogie en pedagogische wetenschappen- Universiteit Gent.
- GVT Gandae (2001). Dossier Toekomst GVT Gandae: 2001. Intern document. Gent, GVT Gandae. Dossier.
- GVT Gandae (2010). Kwaliteitshandboek GVT Gandae: 2010. Intern document. Gent, GVT Gandae.
- Orthopedagogische kaders. Cursus. Gent, Departement Sociaal Agogisch Werk- Hogeschool Gent.
- Han Baeten Versa, De werkgroep Groepsmaatschappelijk Werk ("s.d."), interactieve site over het groepsmaatschappelijk werk. Nederland: de werkgroep Groepsmaatschappelijk werk. <http://www.groepsmaatschappelijkwerk.nl> (geraadpleegd op 04.08.2010).
- Terninck, Dagcentrum en woonhuis voor volwassenen met een verstandelijke handicap. ("s.d."), Sclera Picto's:. Antwerpen: Terninck. <http://www.sclera.be> (geraadpleegd op 28.04.2010).

Bijlagen

Bijlage 1: Voorbeeld afgenomen vragenlijst

Bijlage 2: Document verwerkte criteria vragenlijst

.....
.....